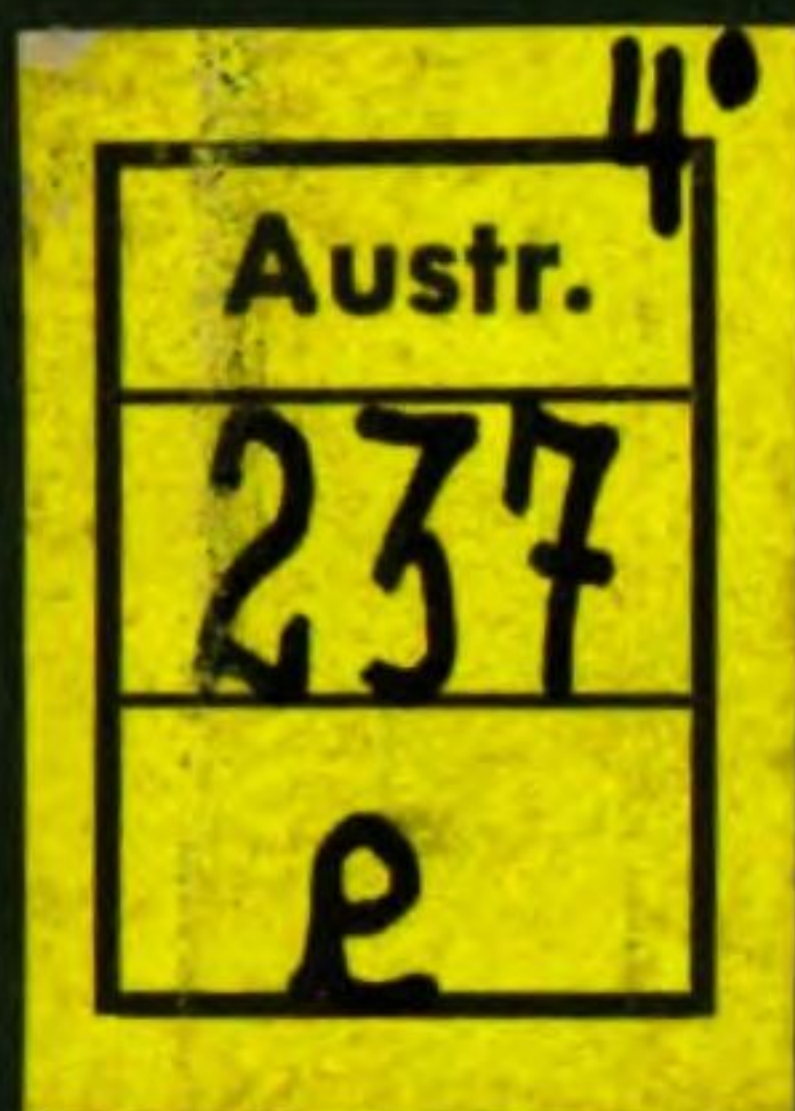

4° Austr. 237 5

4° Austr. 237 e

86.

84/69024

Fuchsthaller metsz.

Nyom: Lorber Pesten 554.

SZENT ISTVÁN,
Magyarországnak első apostoli királya.

SZENT ISTVÁN

ELSO MAGYAR KIRÁLY' ÉLETIRATA

HARTVIK

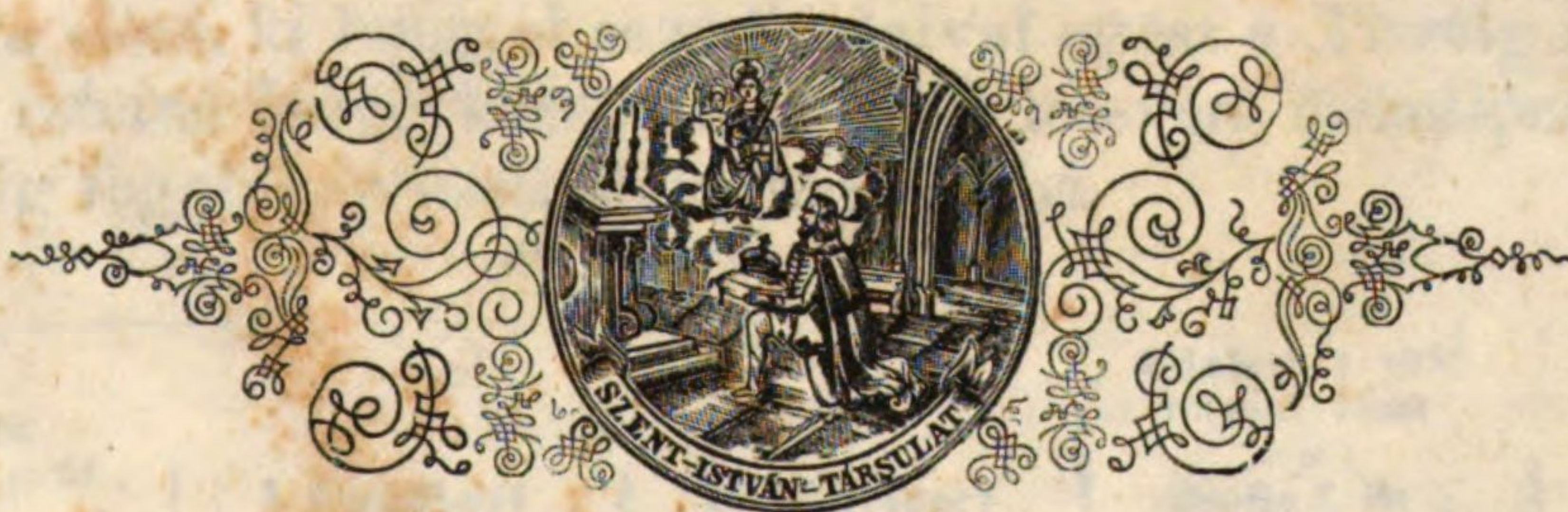
REGENSBURGI PÜSPÖK SZERINT.

A MAGYAR NEMZETI MUSEUMBAN ÖRZÖTT FRANKFURTI CODEXBŐL

ÁTIRTA ÉS FORDITOTTA

Dr. ÉRDY JÁNOS

MUSEUMI ŐR.

KIADJA A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT.

PESTEN, 1854.

Nyomatott Herz János' nyomdájában.

4° Austr. 237^e

Bayerische
Staatsbibliothek
München

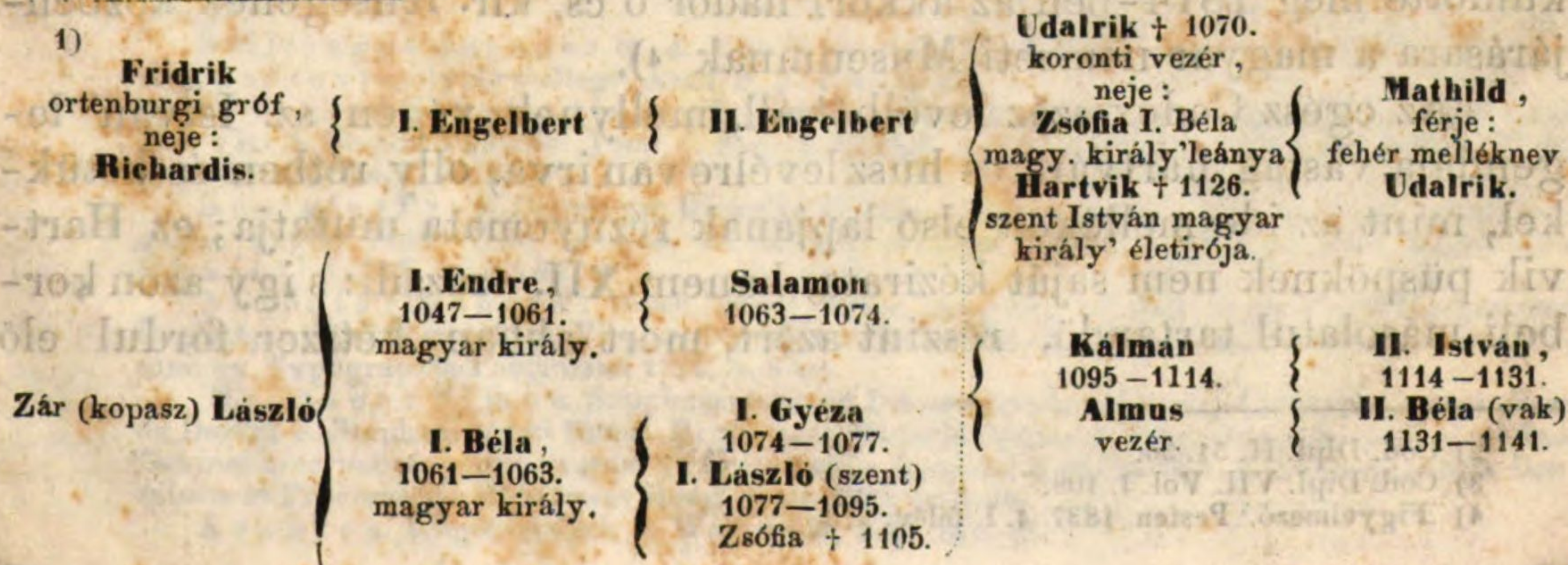
PROSEN, 1824.

B

Hartvik előbb magdeburgi prépost, utóbb (1105—1126.) regensburgi püspök, azon Fridrik ortenburgi gróftól származott, ki Bajorországból költözött át Korontországba (Carinthiába); hol Henrik vezér' leányát Richardist vevén el nőül, Ortenburg várat építtetett, szintugy, mint egykor előde Bajorországban. Ennek fia I. Engelbert, nemzé II. Engelbertet, Udalrik, máskép Henrik koronti herczegnek, és Hartvik regensburgi püspöknek atyját, mint az ide mellékelt nemzedékrend mutatja 1).

I. Endre mindjárt országlása' kezdetén hívta ki öcscsét I. Bélát Lengyelországból; nekiadván Magyarország' harmadát vezérségül, olly ajánlattal, hogy kimulta után a magyar korona is rá szálljon örökségül; ez utóbbi ígérletét azonban 1053. Salamon fia születvén, megváltoztatá, s a két testvér 1061. harczra kelt egymás ellen. A németek, ezek közt Vilmos thüringi örgróf (Marchio) legott siettek Endre király' segítségére Béla ellen, ki lengyel segédhadaival egész a Tiszáig nyomult elé. Endre a rohanó harcz' közepette lováról leesvén, összetiportatott, Vilmos pedig fogolykép esett Béla' hatalmába.

1)

Az ifju Gyéza kérte atyját, ne tartaná foglyul Vilmost, hanem bocsátaná szabadon, és adná oda neki Zsófiát, szive' mindenét nőül; miben Béla meg is egyezett. Vilmos e kedvező válasza 1062-ben házába siette vissza, hogy készülteket tegyen fejedelmi mátkájának fényes elfogadására; honnan, midőn kevés idő múlva utnakindult, arájához sietve, életét, mellynek akkor örvendett leginkább, elrablá a halál: Zsófiával pedig Udalrik koronti herczeg, Hartvik' testvére kelt egybe; kitől Mathild leánya, fehér melléknevű Udalrik' hitese született.

Zsófia Udalrik' elhunyt (1070) után másodszor Magnó szász herczeghez ment férjhez, és 1106. előtt hagyá el a világot.

I. Gyéza' gyermekei közül egyik Kálmán király volt, a másik Almus vezér.

Mikor az elégedetlen és azért nyugtalan Almus, 1108-ban meghívta V. Henrik császárt oltalmazójának Kálmán ellen, eljött a császárral Hartvik regensburgi püspök is; ki az 1108. és 1109-diki oklevelek szerint²⁾, majd egész évet töltvén Magyarországon, mindent elkövetett, hogy egyességre bírja s testvéri szeretetre buzdítsa az egymástól idegen és pártokra szakadt két testvért. Ekkor írta sz. István' legendáját Kálmán király' meghagyásából; forrásul használva azon, sz. István' országlása alatt íratott királyi könyvet, vagy mint azt az 1349-dik évi oklevél nevezi, legendát, melly a székes-fehérvári Boldogasszony' egyházának sekrestyéjében őriztetett; honnan utóbb Robert Károly' rendeletéből Visegrádra vitetett el³⁾.

Hogy Hartvik Fehérvárott írta sz. István' legendáját, az onnan hihető, mert a fehérvári egyház' kincseiről úgy szól, mint szemtanu: „Szavaim' valóságáról, úgy mond, az tehet bizonyosságot, a ki látta annak tömérdek sok palást, egyházi készület és más ékességek' nemeit“. E nagy érdekű kéziratot a majna melléki Frankfurt városnak tanácsa küldötte meg 1814-ben az akkori nádor ő cs. kir. fenségének közbenjárására a magyar nemzeti Museumnak⁴⁾.

Az egész Codex száz levélből áll, mellynek végén sz. István' legendája vastag hártyára és husz levélre van írva, olly rétben és betűkkel, mint az ide mellékelt első lapjának réznyomata mutatja; ez Hartvik püspöknek nem saját kézírata, hanem XII. századi: s így azon korbeli másolatul tartandó, részint azért, mert abban kétszer fordul elő

2) Cod. Dipl. II. 51. 56.

3) Cod. Dipl. VII. Vol. I. 108.

4) „Figyelmező.“ Pesten, 1837. 4. I. félév, 3. l

ismétlés; részint és főképp, mivel végén apróbb betűkkel ezek állnak: „Dextra scriptoris poscit promissa laboris“. Ugy látszik, e sz. István' életét és Kálmán királynak 1109-dik évi, sa veszprémvölgyi apácák' alapítását megerősítő oklevelét azonedgy kéz másolta ⁵⁾; miből az tünik ki, hogy sz. Istvánnak minden más nagyobb és kisebb legendája ^{*})

5) Tudom. Gyűjtem. 1834. I. 84., hol ez oklevél réznyomatban is látható.

^{*}) Azon írókat, kik Sz. István' életirátát nyomtatásban is kiadták, a tudós Podhraczky József, e czímet viselő munkájában: „Vita S. Stephani Hungariae Proto-Regis auctore Hartvico de Ortenburg Ratisbonensi Episcopo, quam e Seculi XII. Codice membranaceo, cum Auctoris Biographia edidit, criticis notis Illustravit, et praefatus est Josephus Podhraczky Exc. Camerae R. H. A. Officii Rationarii Officialis, ac Eruditae Societatis Hungaricae Correspondens Membrum. Budae, 1836., következőleg sorolja elő:

Pelbartus de Temesvár, Pomerium sermonum de Sanctis pars estivalis. Impressum ac diligenter revisum per industrium Henricum Gran in imperiali oppido Hagenau, expensis ac sumptibus providi Joannis Rynman 1489. in fol. et 1500. in 4. item 1515. in min. fol. etc.

Osvaldus a Lasko, Pelbarti, ut creditur, Compiler: Sermones de Sanctis perutiles a quodam fratre hungaro ordinis minorum de Observantia comportati, Biga salutis intitulati, feliciter incipiunt; ad calcem: Sermones perutiles de Sanctis, Biga Salutis intitulati, a quodam fratre hungaro in Conventu Pestiensis fratrum minorum de Observantia comportati, impensis quoque et sumptibus providi viri Johannis Riman per industrium Henricum Gran in imperiali oppido Hagenarum inibi incolam diligentissime impressi ac emendati finiunt feliciter Anno ab incarnatione Domini Millesimo quaterque Centesimo, Nonagesimo Septimo VI Kal. August. fol.

Legende Sanctorum Regni hungarie in lombardica historia non contente. In fine: Impresse Venetys Anno Nativitatis Xpi post millesimum quaterque centesimum nonagesimo octavo, Idibus Januarii. Impressum impensis Joannis Paep librarii Budensis. In 4.

Vita beatissimi Stanislai Cracoviensis Episcopi. Necnon legende Sanctorum Polonie, Hungarie, Bohemie, Moravie, Prussie et Silesie patronorum. In Lombardica Historia non contente. Impressum Cracovie in edibus providi viri Joannis Haller anno partus virginalis Millesimo quingentesimo undecimo; die Mercury, vigesima quarta mensis Decembris. in 4.

Laurentius Surius Lubecensis Monachus Chartusianus mortuus Coloniae an. 1578. aetat. 56. Probatae Vitae SS. Tomis sex Coloniae Agrippinae 1579. Vita S. Stephani Tom. IV. ad diem XX. Augusti legitur Surianam editionem, ut Stiltingus n. 16. innuit, recudit Joannes Tomcus in Sanctis Illyricanis p. 201.

Jacobus Bongarsius Rerum Hungaricarum Scriptores varii. Francofurti ad Moen. apud Haeredes Andreae Wechelii A. 1600. fol.

Illyés Andreae Josephi Ungari Transylvani de S. Georgio Csikiensi, Cibiniensis Poson. Canonici, Exemplum seu Speculum vitae Christianae, hoc est: Vita Sanctorum. Partes V. Viena Typis Matthiae Sischovitz 1694. in 4-to extat etiam hungarice repetitis vicibus impressa.

Acta Sanctorum Hungariae ex Joannis Bollandi S. J. Theologi eiusque Continuatorum Operibus excerpta. P. I. Tyrn. 1743. in 8-vo. P. II. ibidem 1744. aequae in 8-vo, in qua Vita S. Stephani p. 171. et sequ. legitur.

Acta Sanctorum Mensis Septembris. Tom. I. Antverpiae An. 1746. fol. ad diem II. Septembr.

Stiltingus Joannes S. J. Vita S. Stephani Regis Hungariae. Jaurini 1747. in fol. Recusa Cassoviae typis Collegii Acad. S. J. 1767. in fol.

Georgius Schwandtner, Scriptores Rerum Hungaricarum veteres ac genuini. Tomi tres. Vita S. Stephani habetur Tomi I. Nro. 5. Vindob. in fol. 1746. ac in edit. 1768. in 4-to. P. II. p. 1—22. et Tirn. 1765. 8-vo.

Georgius Pray Dissertatio Historico Critica de Sacra Dextera Divi Stephani Primi Hungariae Regis. Vind. 1771. in 4-to. ad calcem sequitur Vita S. Stephani Auctore Chartuicio Episcopo.

Antonius Mancini Dioec. Strig. Presb. AA. LL. et Phil. Doct. Primi Hungarorum Regis Apostolici S. Stephani Vita, e pervetusto Codice MS. Monasterii Mellicensis excerpta. Posonii ex Typographia Patzkoiana 1781. in 8-vo.

Mathaeus Simon Supplementum ad Dissertationem Historico-Criticam Georgii Pray de Dextera S. Stephani primi Hung. Regis cum Historia Monasterii Sz.-Jog, ubi olim sacra haec Dextera asservabatur concinnatum ex Collectaneis Joachimi Kolárits Ord. S. Pauli quondam Definitoris et Procuratoris Provinciae Hung. Vacii 1797. in 8-vo.

Kronica. Wegierska ect. w Warszawie, 1823. in 8-vo.

Hartvik' dolgozatának utánzása ⁶⁾. Hartvik regensburgi püspöknek vallásos lelkesedéssel irt sz. István' élete, a frankfurti kézirat után latin nyelven, úgy, a mint iratott, és fordításban alább következik.

Helyén lesz, úgy hiszem, ezek után említést tenni ama kéziratokról is (Codices MS.), mellyek sz. István első apostoli magyar királyról értekezve, különféle gyűjteményekben léteznek, vagy legalább idéztetnek: mellyek' jegyzéke, jobbadán Horvát István' irataiból összeszedve imitt következik:

I. Legendae Authenticae S. Stephani. Exemplaria tria: 1. Capituli Albensis. 2. Metropolitani capituli Strigoniensis. 3. Archi-Abbatiae Montis Pannoniae. De primo Exemplari Diploma 1359. Cf. Kovachich, Suppl. ad vestig. Comit. I. 285. De secundo et tertio Exemplari, Pray in Dissert. de dextera S. Stephani. p. 171. Cf. Tudom. Gyűjtem. 1817. VII. 91—93.

Provocat Historiam Inclyti Confessoris Beati Stephani Decret. Concilii Hungarici sub Carolo Roberto et Gentili Cardinale latum. Kaprinai Ms. A. Tom. XIII. p. 45. In Diplomate Leonis X. Anni 1519. (Kaprinai MS. A. Tom. XIII. pag. 313.): „Libertates quoque seu Immunitates, Jura et dignitates praedictae Ecclesiae a S. Stephano Hungariae Rege, qui Ecclesiam ipsam fundavit, concessas, quae in vita sua legebantur, et ab aliis Regibus indultas,” etc.

II. Stephani (S. Hungariae Regis?) De Regimine Principum. MS. Bibliothecae Regiae Parisiensis. Vide: Bernardi de Montfaucon, Bibliotheca Bibliothecarum Manuscriptorum Nova. Parisiis, 1739. fol. Tomo II. p. 761. col. 1. Nro 6305.: „Stephani de regimine Principum.”

III. S. Stephani Confessoris vita. MS. Pergamenaceum Bibliothecae Ambrosianae Mediolanensis. Vide: Bernardi de Montfaucon, Bibliotheca Bibliothecarum Manuscriptorum nova. Parisiis, 1739. fol. Tomo I. p. 504. col. 2.: „S. Stephani Confessoris vita.” Pergamen.

IV. Hartvici Episcopi Vita S. Stephani Regis Hungariae. Codex saec. XII. olim Bibliothecae S. Bartholomaei Francofurtensis, nunc Musei Nation. Hungarici. In Membrana.

Ezekhez járult később:

„Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana Edidit Stephanus Ladislaus Endlicher. Sangalli, 1849. 8r. 748 l. Endlichernél sz. István' bővebb életirata, „Legenda major” a 139-dik laptól fogva 153-ig, a kisebb, „Legenda minor” 139-től 153-ig terjed; mindkettő közölve „E codice Membranaceo Saeculi XII. monasterii S. Crucis in Austria.” Utánuk 163—192. l. olvasható: „Hartvici Episcopi Vita S. Stephani Regis. E codice membranaceo Saeculi XII. olim Francofurtano, nunc Musei Hungarici Pestani; ámbátor az itt adotttól egyes eltérésekkel. Például csak az első lapon előforduló ama kitételt hozzuk föl: „malo codicem ut ignis comminuat incendium, quam ad tertium liuore plenum perveniat oculum;” mellyet Endlicher így olvas: „quam ad vestrum livore plenus perveniat oculum.” Az olvasó' könnyebbségére általa is használt felosztás egyes szakaszokra, szinte nem egészen egyenlő, mint az olvasó látandja.

6) Endlicher, Rerum Hungaricarum monumenta Arpadiana. Sangalli, 1849. 8r. 139. 154.

V. S. Stephani Hungariae Regis vita. Codex Bibliothecae Canoniae Praemonstratensium de Corsendonck in Brabantia prope Turnhoutum in MS., cui titulus: *Secunda Pars diversarum Legendarum*; sub Rubrica: *Vita S. Stephani Regis Hungariae* auctore Cartuitio. Edita in *Actis Sanctorum Bollandi* Mens. Sept.

VI. Passio S. Stephani Regis Ungariae. Codex MS. Membr. in fol. Bibliothecae Mellicensis in Austria. (Absolvitur haec Collectio IV. Vol. in fol.) Kropff Martini, Bibliotheca Mellicensis. Vindobonae, 1747. 4. p. 327.: *Vita S. Stephani Regis Hungariae*. Codex alter Bibliothecae Mellicensis in Austria.

VII. Legenda de S. Stephano Rege Hungariae imperfecta. Cod. MS. Bibl. Caes. Vindob. Pergam. Saec. partim XI. partim XIV. Denis, Vol. I. Parte I. col. 699—702.

VIII. S. Stephani Hungariae Regis Vita. Codex Bibliothecae Caes. Vindob. inter Codices Theolog. Nro 529. signatus. Vide: *Archiv.* II. B. 5. 6. Heft. p. 619.

IX. Legenda S. Stephani Regis Hungariae. Cod. MS. Membr. in folio. Monasterii Lunaelacensis in Austria. Vide: *Mantissa Chronici Lunaelacensis*. Pedeponti, 1749. 4. p. 389.

X. Legendae S. Stephani, Ladislai et Gerardi, e saeculo XIV. ineunte. Harum e Germania obtinendarum spe tenebatur Pray, ut patet e literis Danielis Cornides ad Pray datis Vienna 22. Febr. 1780.

XI. S. Stephani Hungariae Regis Vita. Cod. MS. Membranaceus Saec. XIII. Monasterii Campililiorum in Austria. Volumine II. *Vitas Sanctorum* a die 26. Junii usque finem Octobris complectente. „Stephani Regis.“ G. H. Pertz, *Archiv.* Hannover, 1831. 8. VI. Band, S. 185. Cf. p. 183. in Monasterio S. Crucis desunt Legendae SS. mensis Julii, Augusti, Sept. et Octob. proinde deest etiam Vita S. Stephani Regis.

XII. Vitae Sanctorum. MS. Campililiense saec. XIII. Ex hoc MS. descriptae sunt Legendae Mellicenses post medium Saec. XV. Vide: Petz, *SS. Rer. Austriae*. I. 114. In vitae B. Altmanni Praefatione.

XIII. Vita S. Stephani Regis. Monasterii Campililiorum in Austria. Pertz Pestini commorans, ac tardius etiam in literis Vienna ad Stephanum Horvat datis retulit: *Legendarium Mellicense*, in quo binae S. Stephani Hung. Regis Legendae occurrunt, descriptum esse e *Legendario Monasterii S. Crucis in Austria*, istud vero desumptum fuisse e vetustissimo *Legendario Monasterii Campililiorum (Lilienfeld) in Austria*. Inesse etiam huic Vitam S. Stephani innuitur in: *Archiv, für ältere deutsche Geschichtkunde*. IV. Band. I. Abtheilung. Frankfurt am Main, 1822. 8. p. 182. Insinuat idem Pertz in Literis ad Stephanum Horvát datis, *Legendarium hoc actu in Hungaria adservari in Monasterio Klastrom, seu Bors Monostora*. In *Archiv.* IV. Band I. Abtheilung. Frankfurt, 1822. 8. p. 141. e Bibliotheca Veneta S. Marai bini Codices Membranacei in fol. saeculi XIII.

Nris CCCLV. et CCCLVI. signati occurrunt, Legendas Sanctorum continentes. Indagandum esset, an his vetustis Legendis Vitae SS. Stephani, Emerici, Ladislai, Gerardi, Zoerardi et Benedicti (a Mauro V.-Ecclesiensi sub Petro scripta) insint?

XIV. Vita S. Stephani Regis. Cod. Membr. Saec. XIII. monasterii Campililiorum in Austria. Pertz, Archiv. VI. Band. S. 185.

XV. Vita S. Stephani Hung. Regis. Codex Monasterii Sanctae Crucis in Austria. Vide, quae ad Legendam Monasterii Campililiorum adnotata sunt.

XVI. S. Stephani Hung. Regis Vita. Apographum recens. Nov. 61. f. 1. Codex Bibl. Caes. Vindob. Vide: Archiv. III. B. 4. 5. 6. Heft. p. 411.

XVII. Stephanus Rex Hungarorum, sub rubrica: Alterthümer. Cod. MS. Bibl. Univer. Lips. Pertz, Archiv. VI. Band. p. 221.

XVIII. Miracula S. Stephani et aliorum (an Regis Hungariae?). Codex MS. Saeculi XII. Bibliothecae Regiae Belgicae Bruxellensis. Nro. 12143. Vide: Inventaire des Manuscrits de l'ancienne Bibliothèque Royale des Ducs de Bourgogne. Bruxelles et Leipzig, 1840. p. 243.

XIX. De Sancto Stephano. (An Rege Hungariae?) Codex MS. Saeculi XII. Bibliothecae Regiae Belgicae Bruxellensis. Nro. 12146. Vide: Inventaire des Manuscrits de l'ancienne Bibliothèque Royale des Ducs de Bourgogne. Bruxelles et Leipzig, 1840. p. 248.

XX. Hymnus de S. Stephano Hung. Rege. Exstat in Breviario exeuntis saeculi XIV. Biblioth. Széchenyiano-Regnicol., quod prius ad capitulum Collegiale Eccles. Poseniensis pertinebat, in fol.

XXI. Hymnus de S. Stephano Rege Hung. Incipit:

Corde, voce, mente pura

Solvens Deo laudis jura,

Idolorum spreta cura

Laetare Pannonia! etc.

Exstat in Plenario, seu Missali An. 1394. Cibinii in Transilvania adservato, e quo edidit Johannes Seivert in opere: Nachrichten von Siebenbürgischen Gelehrten. Pressburg, 1785. 8. p. 14.

XXII. Szent István király' élete. *) In Codice Chartaceo Musei nationalis Hungarici. 1527. Conciones anonymi cujusdam Chartusiani continente, in fol. minori. — Ebből adtam ki Sz. László' legendáját is: „Sz. László Királyunk' magyar legendája.“ Tudománytár, 1834. 8. I. 216—234.

*) L. az ezen munkához csatolt „Függelék“-ben.

Domino suo colomanno regi p̄cellentissimo, harauic
ep̄c. officium sp̄iale p̄miam dei c̄secutus. p̄staus uite ver
numm. felix illud euge sempit̄nū. Inceptur⁹ opus ch̄ne mi
rex inclite: q̄d in ur̄o regali p̄cepto deuita beati regis
stephani potentialit̄ inueneris. diu rebelle ingenioli
mei perpessus sum incitiā. ob hoc p̄sertim q̄d prucian⁹
auctor artis gr̄amaticę. medullit̄ in notus olim. longe
digressus. facie suā. quasi caligine quadā. circumflua
in decrepito. iā facit obscurissimā. Verum in parte ex
alia. dū ur̄e dignitati intuitus reuerentiā. incerta
grauiter meditatione. tandē om̄iū uirtutū lux ygem
ma. dubietatē anxie n̄tis deuic obedientia. cui⁹ forti
p̄silio deficere uolens in me uires inchoandi opus rece
pit fiducia. Sed qm̄ sp̄e fiducialit̄ acta res. inuidie
fomite generat. p̄corgeuib⁹ flexis ur̄e triumphalis ex
cellentie sublimitatē ut manib⁹ regaliū defensionis. hoc
suscipiat opusculū. ne male sonantiū positio dictio
num. ut c̄fusi ordinis enormitas. ur̄m cū legeris of
fendat oculū. Cui si forsitā aliq̄d indignū occurrerit
offendiculū. malo codicem ut ignis cōminuat incen
dium quā ad t̄tuum liuore plenū pueniat oculum.
Igitur q̄a boni quic q̄d ē. ex conditoris m̄ia manat.
ex ipsius dono sermo cept⁹ talia per sonat.

I.

Domino suo colomanno. regi pre-
cellentissimo. hartuicus episcopus. offi-
cium spirituale. per misericordiam dei
consecutus. post istius uite terminum!
felix illud euge sempiternum. Incepturus
opus domine mi rex inclite! quod mihi
uestro regali precepto de uita beati
regis stephani potentialiter iniunxistis!
diu rebellem ingenioli mei perpressus sum
inscitiam. ob hoc presertim. quod pri-
scianus auctor artis grammaticae. medul-
litus mihi notus olim! longe digressus!
faciem suam. quasi caligine quadam. cir-
cumflum mihi decrepito. iam facit ob-
scurissimam. Verum tamen parte ex alia!
dum uestre dignitati(s) intuitus reue-
rentiam! incerta grauarer meditatione!
tandem omnium uirtutum lux et gemma.
dubietatem anxie mentis deuicit obedi-
entia! cuius forti presidio deficere uolens
in me uires inchoandi operis recepit fi-
ducia. Sed quoniam sepe fiducialiter acta
res! inuidie fomitem generat! precor
genibus flexis uestre triumphalis ex-
cellentie sublimitatem ut manibus rega-
lis defensionis! hoc suscipiatis opuscu-
lum. ne male sonantium positio dictio-
num. uel confusi ordinis enormitas.
uestrum cum legeritis offendat oculum.
Cui si forsitan aliquod indignum occur-

I.

Hartvik püspök, kinek Isten' irgal-
mából lelki hivatal jutott, Kálmán urának
és legjelesb királyának ez élet után ama
boldog örökkévalóságot! Midőn szent Ist-
ván király' életírásához fogtam uram jeles
királyom! a mi nagy hatalmu királyi meg-
hagyástok szerint lön kötelességemül té-
ve, csekély elmém ellenszegülő bizonyta-
lankodása sokáig nyugtalanított, leginkább
azért, mivel ama nyelvtudomány' szerzője
Priscián, kit egykor velősen tudtam, most
agg koromban egészen elhagyott, és mint-
egy homályba burkolva elrejtőzött előlem.
Ám de más részről midőn méltóságtok
iránti tiszteletem még tétovázóbb küzdés-
be ejté gondoskodásomat, végre is az eré-
nyek' csillaga s gyöngye, az engedelmes-
ség nyert aggódó lelkem' kételkedésén győ-
zedelmet, annak hatalmas oltalma munkára
gerjeszté a már szunnyadásnak indult e-
rőtlen kedvemet. De mivel az efféle biza-
kodó indulatból vállalt dolgozat gyakran
táplálékul szolgál az irigységnek: térdre
borulva kérem győzedelmes fenséged'
magasságát, vegye csekély munkámat ha-
talmas királyi védelme alá, és mikor ol-
vasandja, a kellemetlen hangú kitételek'
szerkezetén, vagy iszonyúlag zavart ren-
dén meg ne ütközzék; ha pedig némely-
lyekben ne talán illetlen botránkozást ta-

rerit offendiculum! malo codicem ut ignis comminuat incendium quam ad tertium liuore plenum perueniat oculum. Igitur quia boni quicquid est! ex conditoris misericordia manat! ex ipsius dono sermo ceptus talia personat.

II.

Omne datum optimum. et omne donum perfectum desursum est descendens a patre luminum. Huius patris datum optimum et donum perfectum! in omnes large proueniens quia nullum spernit! sed omnes homines uult saluos fieri! et ad agnitionem ueritatis uenire. ad hungaros usque quos christianorum flagellum quondam fuisse constat diffusum est. Neque enim quippiam boni potest in rebus existentibus esse uel fieri. absque beneficio gratis uenientis miserationis dei. Oculis quidem diuine prouidentie quibus sibi famulantium celestium uirtutum statum inconcussum secundum placitum suum intuetur. hisdem etiam hominis perditionis restorationem dignatus misericorditer contemplari et operari, ut quem imaginis sue dignitate creando decorauerat. paterni regni coheredem fieri per incarnationis sue sacramentum mirabiliter efficeret. Perfectis igitur in redemptore nostro patriarcharum ac prophetarum oraculis per uirginem ineffabiliter nascendo per crucis passionem ac mortis assumptionem tertia die resurgendo cum discipulis suis. XL. diebus conuersando. Postquam ipsis cernentibus celorum alta penetrans patris dextere naturaliter et potentialiter est

lálna, úgy készebb volnék kéziratomat tűz által semmivé tétetni, hogy sem azt másnak irigységgel teljes szeme elé bocsátani. Mivel tehát minden jó a Teremtő' irgalmától ered, ezeket is annak kegyelme által kezdje beszédem zengeni.

II.

Minden jó adomány, minden tökéletes ajándék felülről száll le a világosság atyjától. Ezen atya' legjobb adománya s tökéletes ajándéka bőven áradván mindenkire; mivel senkit meg nem vet, minden embert akarván üdvözíteni s az igazság' ismeretére juttatni: a magyarok közé is, kikről tudjuk, hogy egykor a kereszténység' ostarai valának, elterjedett; mert a teremtésben nem lehet, nem is történhetik körülte semmi jó, hanem ha az Isten' irgalmából ingyen jövő kegyelem által. Az isteni gondviselés ugyanis nem csak a mennyi jámborságban rendülhetlen szolgálóinak sorsát intézgeti tetszése szerint: hanem egyiránti kegyességgel tekint a bűnbe sülyedt ember' fölsegelésére; hogy kit hasonlatosságának méltóságára teremte, azt egyszersmind megtestesülésének szentsége által, csodálatra méltólag atyai országának örökösévé is tegye. Üdvöztönk tehát betöltvén a patriarchák és proféták' jóvendöléseit, midőn megfejthetlenkép szüztől születék, a keresztfán kint és halált szenvedve, harmad napra feltámadva, tanítványival negyven napig társalkodék, és miután szemök' láttára a magas égbe hata, hol természete és ha-

associatus inde spiritum sanctum paraclitum a patre et a se procedentem in filios adoptionis mirabili sonitus uehementis aduentu transfudit. qui linguis in igneis apparens eos omnium linguarum sciencia diuites effecit et miraculorum insigni potencia uirtute clarifica mirificauit. Cuius ardore caritatis inflammati. secundum quod eis salvator noster ante preceperat euangelice predicationis functi legatione! totum mundum diuini semina uerbi spargendo perlustrauerunt. Quidam eorum regna cum regibus quidam principatus cum principibus quidam partes et diuisiones prouinciarum cum prefectis et prepositis ad christiane religionis cultum perduxerunt. et in tantum feruore sancti spiritus exardescere per orbem uniuersalis ecclesie fundamenta sunt stabilita quod etiam ipsa mundi totius metropolis roma cum monarchia dignitatis imperatorie christi fidei colla submittens uanitatum. erroribus renunciauit. Non remansit patria neque natio! ubi quorundam miserationis christi non fuisset assumptio. Vnde contigit diuine pietatis intuitum in filios perdicionis et agnorantie populum rudem et uagum creaturam dei esse se nescientem. hungaros uidelicet pannonie patriam inhabitantes clementi uisu de celo prospicere. ut quos ad ulciscendas preuariationes christianorum de sedibus naturalibus in occiduas partes occulto perpetuitatis consilio prius exscitauerat. hos tempore suo predestinationis hora instante de uia iniquitatis ad iusticie semitam! de mesticie nebula ad spem in

talma szerint az Atyja' jobbára üle, onnan azokhoz, kiket fiainak fogada, csodálatos sebes zúgással küldé az Atyától és tőle származott vigasztaló Szentlelket, ki tüzes nyelvekben jelenvén meg, őket minden nyelvtudománnyal, csodátévő jeles erővel és fényes hatalommal meggazdagitá; kinek égő szeretetétől hevítve, Üdvözítőnk' előbbi meghagyásából követségök szerint hirdették az evangeliomot, az Isten' igéje magvát hintvén mindenütt, bejárták a széles világot. Némellyek közülök országokat királyaikkal, ezek fejedelemségeket fejedelmeikkel, mások tartományok' részeit és osztályait előljáró kormányzóikkal térítettek a keresztény hit' szertartására, és a Szentlélek' forró gerjedelme által buzdíttatván, annyira megveték világ szerte a közönséges anyaszentegyház' alapját, hogy szinte maga a világ' fővárosa Roma is, egész birodalmával és országló hatalmával Krisztusnak hódolván, lemondott hiusága' tévelygéseiről. Nem vala haza, sem nemzet, hol néhányan Krisztus' kegyelmét be nem fogadták volna. Így történt, hogy a kárhozat és tudatlanság' fiaira, egy oktalán kóborló népre, melly nem tudá, hogy Isten' teremtménye, ugyanint a Pannoniában lakó magyarokra is felderült az isteni kegyelem' országa; hogy kiket előbb eredeti lakhelyeikből, a gonoszul vétkező keresztények' bosszús fenytékére nyugot felé állandó itt maradásuk' elrendelésével költöztete, azokat az elővégzet' idejében a gonosz utról az igazság' ösvényére, bu-

eternum permanentis perduceret retri-
butionis. Quod qualiter et quando factum
sit! stili officio memorie commendare
congruum duximus.

III.

Ea siquidem tempestate qua gens
prefata dei ecclesiam depopulabatur. erat
in ea princeps quidam quartus ab illo qui
ingressionis hungarorum in pannoniam
dux primus fuit nomine Geysa. seuerus
quidem et crudelis. ueluti potentialiter
agens in suos. misericors autem et li-
beralis in alienos! et precipue in chri-
stianos. Ritu paganismi licet adhuc qui-
dem obuolutus! tamen appropinquante
spiritualis fulgore carismatis cum omni-
bus circumquaque positarum prouincia-
rum uicinis! de pace. cuius numquam an-
tea fuit amator cepit attente tractare. ut
iam in illo posset agnosci. cuius filius
desideraret fieri secundum dictum sal-
uatoris nostri dicentis in euangelio. beati
pacifici quoniam filii dei uocabuntur. Sta-
tuit insuper preceptum cunctis christia-
nis ducatum suum intrare uolentibus
hospitalitatem et securitatis gratiam ex-
hiberi! clericis et monachis potesta-
tem concessit presentiam suam adeun-
di. quibus uoluntarium libenter aditum
prebens orthodoxe fidei semen pectoris
in (h)orto satum delectabatur germen
emittere.

IV.

Quid plura? Adest tempus celitus
dispositum. credidit ipse cum familiaribus
suis et baptisatus est. omnes dicioni sue

songás' éjjeléből az örökké tartandó ju-
talom' reményére vezérelné. Ez miként és
mikor történt, méltónak tartottuk irás-
ban hagyni emlékezetül.

III.

Az időben ugyanis, mikor az érin-
tett nemzet az Isten' anyaszentegyházát
pusztitaná, vala Gyéza nevü vezére, ne-
gyedik azon elsőtől, kinek vezénylete
alatt Pannoniába költöztek a magyarok:
ez kemény vala és kegyetlen, az övéi-
vel hatalmasul bánván; de irgalmas és
adakozó az idegenek, főkép kereszté-
nyek iránt: ki ámbár még pogány szer-
tartásokba vala kötélözve, mégis kö-
zelgetvén a kegyelem' lelki fénye, min-
den körül fekvő szomszéd tartományok-
kal békealkudozásra, mellynek előbb
nem vala kedvelője, fordítá gondos fi-
gyelmét; hogy már észrevehető vala
rajta, ki' fiává kívánna lenni, Üdvöztönk'
imez evangeliomi mondása szerint: bol-
dogok a békeségre törekvők; mert Is-
ten' fiainak neveztetnek. Azt is megpa-
rancsolá, hogy minden tartományába
költözni ohajtó keresztény vendégsze-
retőleg és biztosítva fogadtassék, a pa-
poknak és szerzeteseknek engedelmet
adott magához járhatni, kiket önkényt
fogadván, abban gyönyörködék, hogy a
keblének kertébe hintett igaz hit' mag-
vai megfogamzanak.

IV.

Mit beszélek többet? eljött a men-
yei elővégzet' ideje, ő megtére bizo-
dalmasaival, és megkeresztelteték olly fo-

subditos se pollicens christiano nomini
mancipaturum. Cumque nimium esset
sollicitus de rebellibus domandis. et ri-
tibus sacrilegis destruendis et episco-
patibus secundum estimationem suam
ad profectum sancte ecclesie statuendis
mirabili uisione noctu consolatus (est) eum
dominus fecit astare sibi iuuenem de-
lectabilem aspectu. qui dixit ei. Pax
tibi christi electe. iubeo te de solli-
citudine tua fore securum non tibi con-
cessum est quod meditaris. quia manus
pollutas humano sanguine gestas. De
te filius nasciturus egredietur. cui hec
omnia disponenda diuine prouidentie
consilio commendabit dominus. hic erit
unus ex regibus electis a domino co-
ronam uite secularis commutaturus e-
terna. Verum tamen uirum spirituali
legacione tibi transmittendum honora-
biliter suscipito. susceptum uenerabi-
liter habeto timore perdicionis ultime
perterritus et amore raptus iugiter ma-
nentis spei que non confundit. ex(h)or-
tationibus eius non fictum cordis fidelis
assensum prebeto. Expergefactus prin-
ceps uisionem stupidus prius secum.
post cum christi fidelibus et suis per-
tractans. deo gratias pauimento manibus
expansis adherens humiliter egit. se
principatumque suum cum filio nasci-
turo custodie illius qui non dormit
neque dormitat lacrimis fuis commen-
dauit. Dum miratur ergo de uiro diui-
nitus predicto! nunciatur ei beatum
adalbertum boemiensis ecclesie pon-
tificem ad se uenturum propter con-
uersionem ipsius et fidei non fecte pro-

gadással, hogy minden tartományabeli
alattvalóit a keresztény hitre térítendi.
Midőn oda forditaná figyelmes gondos-
kodását: mikép nyomhatná el a pártó-
sokat, hogyan írthatná ki a bálványozók'
szertartásait, és miként állithatna nézete
szerint püspökségeket a szentegyház'
gyarapodására, csodálatos éjjeli látvány
által vigasztaltatván meg az Urtól, egy
gyönyörű tekintetű ifjú jelent meg előt-
te, ki így szóla hozzá: Békeség neked
Krisztus' választottja! bizzál, teljesedni
fog aggodásod; nem rád bízott, a mi-
ről gondoskodik, mert embervérrel fer-
tőzvék kezeid; a tőled származandó fiu
van az isteni gondviselés' végzeteként
ezek' elintézésére rendeltetve, ez leszen
az Ur' választott királyainak egyike, ki a
földi élet' koronáját becserélendi az örök
életbelivel. Az egyházi követségben
hozzád küldendő férfiut azonban fogad-
jad becsülettel, és az ekként fogadottat
tartsad tiszteletben, a végkárhozat' fé-
lelmétől rettegvén, és maradandó nem
csalárd remény' szeretetétől gyulasztat-
ván, tettetlen hűségű kebelével fogadd in-
téseit. Fölébredvén a vezér látványán
elámult, előbb önmagával, utóbb a Krisz-
tus' hiveivel és egyéb övéivel tanács-
kozott, földre borulva kiterjesztett ke-
zekkel, alázatos köszönettel imádkozott,
magát, tartományát és nemzendő fiát,
annak oltalmába, a ki nem alszik, sem
nem aluszékony, könnyhullatással ajánlá.
Midőn az Istentől megjövendőlt férfiun
elcsodálkozék, hirül hozák neki, hogy a
cseh egyház' főpapja szent Adalbert ér-
kezendik megtérítésére s oktatására, és

fectum. domino deo laudis hostiam ob-
laturum. Oritur leticia nouis christi mi-
litibus inenarrabilis dux obuiam ty-
roni christi cum fidelibus quibusque
procedit et honorabiliter suscepit. et
ut per uisum monitus est. propter ti-
morem et amorem dei modis omnibus
obedientie filium ei se fore demon-
strauit. Igitur iubente principe fit ubi-
que congregatio gentis indomite per
sanctum episcopum fiunt et per suos
ex(h)ortationes continue conuertuntur
et baptizantur alumni patrie. statuuntur
multis in locis ecclesie. Lux quippe
que illuminat omnem hominem. tene-
bris expulsis in hungaria cepit enite-
re. et impleta sunt in ea uerba pro-
phetie dicentis. Gentium populus qui
ambulabat in tenebris. uidit lucem ma-
gnam. lux lucis inuisibilis christus est
quem tunc gentes uidere meruerunt.
quando reuocati de tenebris ipsum ue-
rum deum et hominem uerum! esse
perfecte crediderunt. Nec hoc silentio
pretereundum est! quod ut omnis am-
biguitas tolleretur de medio ne forte
predicte uisioni solius uiri! parum ui-
deretur inesse fidei! uxorem eius iam
propinquantem partui! tali uoluit uisi-
one diuina gratia consolari. Apparuit
namque illi beatus leuita et protho-
martyr stephanus. leuitici habitus or-
natus insignibus. qui eam alloqui ta-
liter cepit. Confide in domino mulier.
et certa esto. quia filium paries. cui
primo in hac gente corona debetur.
et regnum. meumque nomen illi im-
ponas. Cui cum admirans mulier re-

a nem szinlett hit' öregbítésére, áldo-
zatot teendő az ur Isten' dicsőségére.
Kimondhatlan öröm támad Krisztus' uj hi-
vei között: a vezér kiindul minden hű
övéivel e Krisztus' tanítványának tisz-
telkedő elfogadására, ki előtt megbizo-
nyítá, hogy mint látványa által meginte-
ték, az Isten' félelme s szeretete miatt
mindenkép engedelmes fia leend. Gyü-
lekezik tehát a vezér' parancsoló vég-
zeteként mindenfelől a még vad nemzet,
foly a szent püspöknek és társainak
szünet nélküli oktatása, a honfiak meg-
térnek, és megkereszteltetnek, sok he-
lyen egyházak emeltetnek; mert ama
világosság, melly mindenkit megvilágo-
sit, elűzvén a setétséget, fényleni kezde
Magyarországban, és beteljesedtek a jö-
vendülésnek ime szavai: A pogányok' né-
pe, melly setétségben járt, látott nagy vi-
lágosságot, a láthatlan világosság' fénye
maga a Krisztus, kit a pogányok akkor va-
lának méltók látni, midőn a setétségből ki-
vezettetvén, őtigaz Istennek és valódi em-
bernek tökéletesen hitték. Azt sem kell
elhallgatni, hogy minden kétség' elhári-
tására, ha netalán egyedül a férfiu előtt
történt látványban kevés hitelesség ta-
láltatnék, az Isten' kegyelme következő
jelenést küldé a szülés' idejéhez közel-
gető nejének vigasztalására; ugyanis
szent István leuita és első vértanu, le-
uita öltözet' czimeivel ékesítve jelenék
meg előtte, ki így kezde hozzá szólani:
Asszony! bizzál az Urban, és légy bizo-
nyos, hogy fiad születik, kit elsőben fog
illetni e nemzetben a korona és király-
ság; nevezd őt nevemen. Kinek midőn

sponderet. quis es domine? uel quo nomine nuncuparis? Ego, sum inquit stephanus prothomartyr. qui primus pro christi nomine martyrium pertuli. Quo dicto disparuit.

V.

Nascitur interea predictus a domino filius principi. quem secundum prophetam antequam in utero conciperetur dominus nouit. et cui antequam nasceretur. per prothomartyrem suum nomen indidit. Hunc domino dilectus adalbertus episcopus! crismali baptisate secundum credulitatis sue ueritatem intinxit et susceptor suus ipse fuit. Nomen sibi inpositum est. Stephanus quod alienum a consilio dei fuisse non credimus. Stephanus quippe grece. coronatus sonat latine. Ipsum quidem et in hoc seculo coronare deus uoluit ad regni potentiam. et in futuro corona beatitudinis semper manentis redimire decreuit. ad percipiendam uite iugis indeficientem gloriam. Strigoniensi uero oppido natiuitatis exordium habuit. et puer adhuc scientia grammaticae artis ad plene imbutus est. Creuit infans diligenti et regali nutritus educatu. qui transacta puericia. postquam gradum adolescentie primum ascendit. conuocatis pater suus hungarie primatibus cum ordine sequenti per communis consilium colloqui filium suum stephanum. post se regnaturum populo prefecit. et ad hoc corroborandum a singulis sacramentum exegit. Post hec plenus dierum an-

az asszony csodálkozásba merülten felenne: Ki vagy uram? vagy hogy' hínak? Én, ugymond, István első vértanu vagyok, ki Krisztusért elsőben szenvedtem mártírságot. E szavakra eltűnt.

V.

Azalatt fia születik a vezérnek, az Ur' jövendölése szerint, kit ő a proféta' mondásaként ismert, mielőtt méhben fogantatnék, és kinek első vértanuja által, mielőtt születnék, nevet ő adott. Ezt az Ur' kedveltje Adalbert püspök, hitével egyező meggyőződéseként szent kenet által megkeresztelé, s a keresztvizre magga tartá, hol Istvánnak nevezteték: miről hiszszük, hogy Isten' végzete szerint történt; mert a görög Stephanus, latinul coronatus, koronázott jelentéssel bír; mivel őt tetszett Istennek arra rendelni, hogy mind e világon megkoronáztassék az ország' hatalmára, mind a jövendő életben az örök boldogság' koronájával fölékesíttessék az örökkévalóság' hervadatlan dicsőségének elnyerésére. Születési származatát pedig Esztergom városban vette, s a nyelvtudományt még gyermekségében tökéletesen tanultaták meg vele. Felserdült a kisdéd szorgalmas és királyi nevelés alatt; az atyja már gyermek korából kilépte után, mindjárt első ifjúsága' kezdetén egybegyűjté Magyarorszá' főurait, és az ezek után következő rendeit, kikkel értekezőleg tanácskozván, a viselendő országlást és a nép' igazgatását István fiára bizta, mellynek megerősítésére mindnyájokkal az esküt is letétette. Ezek után elaggott korra jutván, s Urunk'

no dominice incarnationis. D.CCCC.-mo XC.-mo VII.-mo seculi nequam erumpnas celesti mutauit gaudio. et eodem anno beatus episcopus adalbertus causa predicandi uerbi dei prusciam ingressus! ibi palma martyry coronatus est.

VI.

Post obitum vero patris! stephanus adhuc adolescens! fauore principum et plebis! in patris solium laudabiliter prouectus! ardentiori animo cepit ueritatis propagator existere. quia quamuis adolescentie annis floreret! non tamen cor in ore! sed os in corde habebat. Scripturarum diuinarum. quibus adprime flagrabat non immemor. iudicium et iusticiam in oculis proponebat. iuxta illud salomonis. audiens sapiens disciplinam! sapientior erit. et intelligens gubernacula possidebit. In omnibus itaque mandatis dei fidelis dispensator existens! apud se cepit meditari. qualiter subiectum sibi populum! unius dei cultui manciparet. Sed quia perpendebat id absque uicinarum gentium confederatione fieri minime posse! regnoque pannonico ipsius beati iuuenis nutum attendente! pacem cum exterarum prouinciarum populis fideliter statutam roborauit ut eo securius quod in mente tractabat in nouella plantatione christianitatis explere sufficeret. Sed aduersarius totius bonitatis inuidia plenus et malicia diabolus ut sanctum christi tyronis propositum disturbaret. intestina contra eum bella commouit. quoniam eius instinctu plebs gentilis chri-

születésének 997-kében végét szakasztván földi nyomoruságának, mennyei boldogságra szenderült át. Szent Adalbert püspök Poroszországba menvén, Isten' igéjét hirdetni, ott ugyanazon évben martírság' pálmaágával koszoruztaték meg.

VI.

A mint pedig István atyjának elhunytá után, még ifju, a főurak és nép' jóváhagyásából föllépett az atyjától rá szállott uralkodásra, nagyobb buzgósággal kezdé az igazság' igéjét terjeszteni, ki ámbár ifjusága' virágjában vala, mégis nem szívét nyelvén, hanem nyelvét hordozta szívében. A szent-írásról, mellyben nagyon gyönyörködék, meg nem feledkezvén, a tanácsot és igazságot tartá szemei előtt Salamon' ama mondásaként: oktatást hallván a bölcs öregbiti tudományát, és az értelmes birandja a kormányt. Azért mint Isten' parancsolatának hű sáfára, azt kezdé elmélkedése' tárgyává tenni: miként birhatná alattvalóit az egy Isten' tiszteletére. De mivel megfontolá, hogy ez a szomszéd nemzetekkel kötendő szövetekezés nélkül nem volna kivihető; a pannoniai ország egyébként is e szent ifju' akaratjától függvén: a külső tartományok' népeivel hiven megtartandó békeségre lépett, hogy a kereszténység' zsenge ültetvénye körüli föltételét annál biztosabb sikerrel bírja teljesíteni. Azonban a minden jóságnak ellensége, az irigy és gonosz ördög, hogy Krisztus' szolgájának e szándokát felforgatná, belháborut támasztott ellene; mivel incselkedésére a pogány nép nyakát

stiane fidei iugo colla submittere ren-
nuens cum principibus suis a domi-
nio ipsius se subtrahere moliebatur.
Ceperunt enim urbes eius desolari.
predia uastare. possessiones depre-
dari. seruos cedere. et ut cetera si-
leam ipsi insultare. Cumque declinare de
uia sua peruersa nollent. nec furor eo-
rum saciaretur dux ipse confidens de
eterna uirtute. ad superandam hostium
rabiem cum multitudine exercitus sui!
sub uexillo deo dilecti pontificis martini.
sanctique martiris georgii processit. Il-
lis forte diebus urbem que uulgo be-
sprem nuncupatur obsederant. hoc ad
conuitia eius commouentes scilicet ut
ubi ducalis accessus conuersatio habe-
batur. ibi consederent. quo facilius in-
gressus ad alia presidia occupanda in-
ueniretur. Ipse uero diuina preeunte cle-
mentia. aduersus eos consurrexit. et hic
in fide. illi uero tantum in armis confi-
dentes. utrinque decertauerunt. Quos
omnes eum protegente uictoriosissime
crucis signaculo. patrocinantibus dei ge-
nitricis ac perpetue uirginis marie me-
ritis. sub uexillo deo dilecti pontificis
martini sanctique martyris. georgii duci-
bus eorum interfectis in breui! suo ser-
uicio subegit et baptismatis unda lotos
unum deum colere. monita salutis per
fideles sacerdotes eis distribuendo com-
pulit. Tandemque hostibus uictis ex parte
cesis. et ex parte captis et alligatis. dux
uictor cum suis uictorie dona reportauit.
Quapropter de possessionibus eorum tam
in agris quam in uillis sapienter diiudicauit.
non sicut quondam saul qui deuicto ama-

a keresztény hit' igájába vetni nem akar-
ván oda törekedett, hogy magát igazgatói-
val együtt uralkodása alól kivonja. Mert
kezdék városit pusztítani, örökségét ron-
tani, birtokát ragadozni, szolgáit öldösni,
és hogy többet ne említsek, őt magát is
gúnynyal bosszontani. És midőn kárhoza-
tos utjoktól eltérni nem akarnának, nem
is szünnének meg dühösködni, maga a
vezér, az örök hatalomban bizakodva, Már-
ton püspök-, Isten' kedveltjének és szent
György martirnak zászlója alatt kelt ki szá-
mos seregével a pártoskodók' dühének
legyőzésére. Azalatt azon várost szállák
meg, melly Veszprémnek hivatik; az gúnyo-
lására vala kikoholva, hogy a tartománybeli
köztanakodás' helyén telepednének meg,
honnan a többi védvár' elfoglalására an-
nál könnyebben indulhassanak. Ő pedig Is-
ten' kegyelme vezérletével kikelt ellenök,
és ez a hitben, amazok egyedül fegyvere-
ikben bizakodva, mindkét részről viasko-
dának. Kik mindnyájan a diadalmas kereszt'
jelének ótalmával, Isten' anyjának szüz
Máriának érdemei által, Isten' kedveltje
Márton püspöknek, és szent György mar-
tir' zászlója alatt, vezéreik' elestével nem
sokára szolgálatja alá hajtottak, és megke-
resztelkedvén, miután a buzgó papoktól
üdvösséges oktatást nyertek volna, az egy
Isten' tiszteletére kényszerítették. Végre
meggyőzvén a pártosokat, kik részint el-
estek, részint elfogadván megkötöztettek,
a diadalmas vezér felekezetével elnyeré
a győzedelem' jutalmát. Azért az elfoglalt
birtokokról, telkekről, és majorokról böl-
csen intézkedett; nem mint hajdan Saul, ki
Amalech' meggyőztével az Ur' tilalmának

lech. de spoliis eius domino prohibente meliora elegerat. Sed quoniam panonia beati pontificis martini natiuitate gloriatur. cuius etiam patrocinantibus meritis uir christo fidelis ut iam dictum est! de hostibus uictoriam reportauerat; nichil ex rebus eorum ad opus sui reseruans! inito cum theophilis consilio. iuxta fundum sancti presulis in loco qui sacer mons dicitur! ubi sanctus martinus cum adhuc in panonia degeret! orationis sibi locum assignauerat sub titulo ipsius monasterium constituere cepit! possessionibus et redditibus cunctisque sufficientiis ditauit. et ipsius suffragio domitorum decimationibus simile fecit episcopis. constituens ea omnibus eorum facultatibus tam stricte decimas dari! ut si cui decem liberos habere contingeret! decimam prolem sancti martini cenobio daret.

VII.

Deuictis uero hostibus christi miles gaudio spirituali repletus. totius ingenii consilium euangelici seminis decreuit fore receptaculum. elemosinis et orationibus uacans frequenter pauimento sancte domus adherens lacrimis effusis perfectionem propositi sui dei commisit voluntati. ut qui sine ipso nichil agere ualeret. opitulante dispositionis ipsius expletionem. bonum quod cogitauerat. cum inceptione uirtutum ad finem perducere posset. Ad hoc igitur incipiendum et consummandum quoniam fidelium. christi consultum habebat ne-

ellenére kiválasztá a zsákmány' jobb részét: hanem mivel Pannonia szent Márton püspök' születésével dicsekszik, e Krisztushoz hív indulatu férfit pedig ellenségein, miként már mondatott, annak érde-
mei által győzedelmeskedék, jószágaikból saját szükségére semmit meg nem tartott; ő miután az Isten' kedveltjeivel tanácskozott volna, a szent püspök' telke mellett azon helyen, melly szent hegynek mondatik, hol szent Márton mig Pannoniában lakott, ájtatosságul helyet jelelt ki magának, annak neve alatt monostort kezdé építeni, azt birtokkal, jövedelemmel és minden bőséggel meggazdagítá, s azoknak, kiken közbenjártával diadalmat nyerre, tizedelésével, püspökséghez hasonló méltóságra emelvén, a tized' megadását minden jószágukból olly szigorúan parancsolá, hogy ha kinek tiz gyermeke lenne, minden tizedik magzatát a szent Márton' kolostorának adná.

VII.

Minekutána ellenségeit legyőzte volna, a lelki örömtől elfoglalt Krisztus' bajnoka egyedül az evangeliomi igazságokra függeszté elméje' figyelmét, alamizsnával és imádsággal tölté idejét, gyakran a szent-egyház' padolatára borulván, feltétele' sikerét könyhullatással Isten' akaratjára bizta; hogy mivel annak segítsége nélkül semmit nem tehetne, rendeleteinek teljesítése s erények' gyakorlása által kezdené feltett jó szándéka' végrehajtását: mellynek elkezdésére s létesíthetésére, mivel Krisztus' hiveinek tanácsára vala szüksége, szándékát mindenfelé küldött hírnökök és

cessarium. nunciis et litteris in omnes partes suum diuulgauit desiderium. Inde multi presbyteri et clerici spiritus paracliti uisitatione conpuncti. relictis sedibus propriis elegerunt pro domino peregrinari! abbates et monachi nichil proprium habere cupientes. sub tam religiosissimi principis patrocínio et moderamine regulariter uiuere delibauerunt. Inter quos uite regularis pater ascricus cum suis discipulis aduenit. quorum unus nomine bonifacius in loco patris abbas deinde constitutus. dum a beato rege causa predicationis in inferiores hungarie partes esset missus. in ceruice percussus gladio. licet postea superuiueret non est martyrio priuatus. Venerunt et alii duo de terra poloniensi heremiticam uitam causa contemplationis eligentes. quorum unus andreas nomine per confessionis meritum angelicis choris est associatus testibus miraculorum signis per ipsum a domino factis. alter benedictus pro christo sanguine fuso misericorditer laureatus. Ascricus abbas cum suis honorifice susceptus. ad radicem montis ferrei cenobium sub titulo sanctipatris benedicti construxit. ubi usque hodie congregatio monasterialis disciplina regulari pollens. temporalium sustentatione copiarum ex donatiuis sancti ducis superabundans. non est alicuius egens nisi ut suos et aliorum pedes secundum euangelium cottidianis precibus et lacrimis lauaret. Cum is dei seruus princeps christianissimus aliquando communiter cum omnibus aliquando singillatim cum uno-

levelek által hirdeté. Mire sokan az egyházi és szerzetes papok közül készek valának a vigasztaló Szentlélek' sugallásából hazájokat elhagyni, s az Urért zarándokolni: apátok és szerzetesek, lemondván minden sajátság-ról, elhatározák magokat illy nagy buzgóságu vezér' pártfogása s igazgatása alatt a szerzet' szabályai szerint élni. Ezek közt jöve Asztrik, a szerzetes élet' atyja tanítványaival, kiknek egyike Bonifác nevű, azon atya' helyébe apátnak tétetvén, midőn a dicső kormányozótól Isten' igéjét hirdetni Magyarország' alsó vidékére küldetnék, nyakán kardvágást kapott, mellyre ámbár még életben marada, de a martírságtól meg nem fosztaték. Beköltözött még más kettő is lengyel földről, elmélkedhetés végett remeteséget választván: kiknek egyike Endre nevezetű, vallásos érdemei miatt a mennyei sereg' társaságába viteték, mint azt, az Ur' akaratjából általa történt csodajelek bizonyítják; másika Benedek, ki Krisztusért megöletvén irgalomkoszorút nyere. Asztrik apát az övéivel tisztelettel fogadtatván, a Vashegy' tövében szent Benedek' tiszteletére monostort építtete; hol mai napig vagyon egy monostori társaság szerzetes fenyték alatt, melly a szent vezér' ajándékából bőséges táplálatot nyervén, nem szenved semmiben fogyatkozást, csak hogy evangéliom szerint saját és mások' bűneiért könyhullatással naponként imádkozzék. Ezekkel az

quoque eorum colloquium habens! in tantum diuinis conspectibus se probabilem reddidit. ut omnes militie sue comites! ad ueri dei culturam conuerteret. Quos uero aliene uie sectatores repperit minis terroribusque subiugauit. ipsosque secundum ecclesiasticam doctrinam instituens! iugum et legem discipline subpositis ceruicibus adhibuit! omnesque immundicias malorum prorsus destruxit.

VIII.

Post hec prouincias in decem partitus episcopatus et strigoniensem ecclesiam metropolim! et magistram! per consensum et subscriptionem romane sedis apostolice ceterarum ecclesiarum fore constituit. Predictum uero uenerabilem abbatem ascricum pontificalis dignitatis infula decoratum. electione canonica sublimatum et colocensi episcopatuui prefecit. cuius consilio ceteras sedes patrum curis et prouisionibus commisit. Jaciuntur ubique sacrarum fundamenta domorum surgunt claustra. canonicorum cenobia florescunt regulariter conuersantium congregationum. Undique fit concursus deo famulantium. quorum omnium desiderium tam liberalis principis excitauit benigne susceptionis solatium. *)

*) Itt e következő sorok ismételtetnek (mint 10. l.) : „pannonia beati pontificis martini. natiuitate „gloriatur. cuius etiam patrocinantibus meritis. rex christo fidelis ut iam dictum est. de hostibus uictoriam reportauerat. inito cum theofilis consilio iuxta fundum sancti presulis in loco „qui sacer mons dicitur. sub tytulo ipsius monasterium construere. cepit possessionibus et redditibus cunctisque sufficienciis ditauit. et ipsius suffragio domitorum decimationibus simile fecit „episcopis.“

Isten' szolgája s legbuzgóbb keresztény herczeg, néha valamennyivel együtt, néha mindegyikkel külön értekezvén, annyira kedves vala Isten előtt, hogy embertársait az egy igaz Isten' tiszteletére birná; kiket pedig más uton járni tapasztalt, azokat fenyegetéssel, és rettentéssel hódítá meg, és egyházi oktatás által iga s törvényes fenyték alá hajtá, s a gonoszság' minden rútságát végkép lerontá.

VIII.

Ezek után tartományait tíz püspökségre osztá, úgy, hogy az esztergami egyház, a római apostoli szék' jóváhagyásából és megerősítéséből, a többinek feje s oktató vezére leendene. Az említett Asztrik tisztes apátra, ki egyházi választás által püspöki méltóságra emeltetett, bizta a kalocsai püspökség' igazgatását, kinek tanácsából a többi püspöki szék' gondos ellátását atyákra bizta. Szerteszert szentegyházak alapittatnak, a kanonok rendüeknek kolostorok emeltetnek, szerzetes gyülekezetek' monostorai virágzó állapotba helyezettetnek: mire az Isten' szolgálai mindünnen örömtelve sereglének, látván, milly kegyesen fogadtatnak az adakozó vezértől.

IX.

Quarto post patris obitum anno! diuina commonente clementia! eundem ascricum presulem! qui alio nomine anastadius dictus est! ad limina sanctorum apostolorum misit. ut a successore sancti petri principis apostolorum postularet! quo novelle christianitati exorte in partibus pannonie! largam benedictionem porrigeret. strigoniensem ecclesiam in metropolim! sue subscriptioni(s) auctoritate sanciret. et reliquos episcopatus! sua benedictione muniret. Regio etiam dignaretur ipsum diademate roborare. ut eo fultus honore! cepta per dei gratiam posset solidius stabilire. Eodem forte tempore misca polonorum dux! christianam cum suis amplexus fidem! missis ad romane sedis antistitem nuntiis! apostolica fulciri benedictione! ac regio postulauerat diademate redimiri. Cuius petitioni annuens papa! coronam egregii operis parari iam fecerat. quam illi cum benedictione et regni gloria mittere decreuerat. Sed quia nouit dominus qui sunt eius! qui duobus per apostolos in apostolici ordinis sortem electis! mathiam pretulit. et apostolicum fecit supplere numerum! ille nimirum potius electum suum Stephanum. hac temporali statuerat feliciter insignire corona. ipse postmodum eundem felicius decoraturus eterna. Prefixa itaque die qua parata iam corona polonorum duci mittenda fuerat! nocte que precedebat pape per visum domini nuntius astitit. Cui et dixit. Crastina

IX.

Negyedik éve tűnt már atyja' halálának, midőn Asztrik püspököt, ki más-kép Anastasius néven hivatott, Istennek kegyelmes megintéséből a romai székhez küldé, szent Péter, az apostolok fejedelme' örökösét megkérni: mondana bő áldást a Pannonia' vidékein fejedezett zsenge kereszténységre, emelne hatalmas jóváhagyásával elsőségre az esztergami egyházat, adná megerősítő áldását a többi püspökségre is, őt pedig királyi koronával méltóztatnék megerősíteni; hogy illy tekintetnél fogva feltétele' kezdetét Isten' kegyelméből annál hathatósabban teljesíthesse. Miczizlov lengyel herczeg befogadván népével a keresztény hitet, történetesen egy időben küldé helybenhagyó apostoli áldást és királyi koronát kérendő követeket a romai szék' főpapjához, kinek kérelmére hajolván a pápa, már remek művészetű koronát is készíttete, melyet neki királyi méltósággal szándékozott elküldeni; de mivel az övét ismeri az Ur, ki midőn az apostolok ketőt jeleltek ki az apostoli szolgálatra, Mátyás' választásával tölté be az apostolok' számát, ő tudnillik inkább saját választottját Istvánt kívánta e földi koronával szerencsésen fölékesíttetni, hogy őt annakutána az örök életbelível annál szerencsésben megdicsőíthetné. Bizonyos napon tehát, mikor a lengyel herczegnek küldendő korona már készen vala, azon nap előtti éjjel, hirnök jelene meg látványban a pápa előtt, és

die prima diei hora. ignote gentis nuntios ad te uenturos esse cognoueris! qui suo duci coronam a te regiam! cum benedictionis apostolice munere flagitabunt. Coronam ergo quam preparari fecisti eorum duci prout peteret cures sine cunctatione largiri. Sibi enim eam cum regni gloria pro uite sue meritis scito deberi. Juxta igitur huius uisionis modum prescripta sequentis diei hora! presul ascricus ad papam peruenit. qui officium sibi iniunctum prudenter exequens! et sancti ducis gesta referens ordine. ab apostolica sede que premisimus insignia postulauit. indicans eum dignum fore tali honore et dignitate. qui plures gentes per dei adiutorium sibi subiugasset. et multos infideles per suam potenciam ad dominum conuertisset. Quibus auditis ualde gauisus romanus pontifex! cuncta prout fuerant postulata benigne concessit. Crucem insuper ante regi ferendam! uelut in signum apostolatus misit. Ego inquam sum apostolicus. ille uero merito christi apostolus. per quem tantum sibi populum christus conuertit. Quapropter dispositioni eiusdem. prout diuina ipsius graua instruit. ecclesias dei simul cum populis! utroque iure ordinandis relinquimus.

X.

Impetratis ergo omnibus prout petiit presul ascricus! letus ad propriam reue- nit. secum ferens propter que inceptum iter prospere peregerat. (B)enedictio-

monda neki: Tudjad, hogy a következő napnak első óráján ismeretlen nemzet' küldöttjei érkeznek hozzád, tőled azon nemzet vezére' számára ajándéku királyi koronát, és apostoli áldást kérendők. Az általad készítettett koronát tehát adjad této- vázás nélkül azon nemzet' vezérének kérelme szerint; mert tudjad, hogy az a királyi név' dicsősége- vel éltébenszerzett érdemeiért őt illeti. A látványban kijelentett mód szerint tehát következő napra határozott órában eljutván Asztrik főpap a pápához, bölcsen eljárta abban, a mi tisztévé tétetett; a szent vezér' tetteit rendre kimutatván, a felebb érintett czímerek iránt kérte meg az apostoli széket, jelentvén, hogy érdemes volna ezen tiszteletre és méltóságra, ki Isten' segédelmével több nemzetet meghódított; hatalmával pedig sok hitetlent Istenhez térített. Ezeket nagy örömmel hallván a pápa, mindazt, a mi kívántatott tőle, kegyesen teljesíté. Azon kívül kettős keresztet, hogy az a király előtt hordoztatnék, küldött neki apostolkodása' jeléül. Én, mondá, apostol vagyok, de ő méltán Krisztus' apostola, ki által Krisztus annyi népet térített magához. Azért elintézésére hagyjuk, a szentegyházak' és népek' igazgatását; vezérelje azokat egyházi s polgári törvény szerint, miként azt az Isten' kegyelme értésére adandja.

X.

Asztrik főpap tehát megnyervén mindent, a mit kért, örömtel- ten tért vissza hazájába, magával hozván, a miért kedvező szerencsével járta be utját. Az

nis ergo apostolice litteris! cum corona et cruce simul allatis! presulibus cum clero! comitibus cum populo laudes congruas acclamantibus! dilectus deo stephanus rex apellatus! unctione crismali perunctus! diademate regalis dignitatis feliciter coronatur. Post acceptum regalis excellentie signum! qualis uite uir et discrecionis fuerit! cum episcopis et primatibus hungarie statutum a se decretum manifestum facit. In quo scilicet uniuscuiusque culpe contrarium dictauit antidotum. Et ut pacis per quam christus orbem coadunauit! se fore probaret filium! quod nullus alium hostiliter inuaderet! nemo uicinum sine iudicii examinatione lederet! uiduas et orphanos! nullus opprimeret! subscriptione federis non pereuntis! posteris suis reliquit stabilitum. Ad consorcium vero regni! precipue causa sobolis propagande! sororem romane dignitatis augusti uidelicet henrici. qui ob mansuetudinem morum pius est apellatus! gislam nomine! sibi in matrimonio sociauit. quam unctione crismali perunctam! gestamine corone! regni sociam esse constituit. Que qualis erga Dei cultum ornandum extiterit! quam frequens et benefica circa deo seruientium congregationes apparuerit! multarum ecclesiarum cruces et uasa uel paramenta! opere mirifico facta. uel contexta usque hodie testantur. pre cunctis tamen domus episcopatus bezprimiensis. quam ipsa a fundamen-

apostoli áldást magában foglaló levélnek, koronának és keresztnek megérkeztével, a főpapok más egyháziakkal, az ispánok egyéb néppel, Istvánt az Isten' kedveltjét méltó hálaöröm-zengések között királynak kiálták; ki e hatalomra szent kenet által királyi koronával szerencsésen meg is koronáztatott. A királyi méltóság' fényjelének elnyerése után, millyen életü s bölcseségü férfiú volt legyen, a Magyarország' püspökeivel és nagyjaival hozott törvényei nyilvánítják, melyekben mindegyik vétésnek hathatós ellenszert rendele. Hogy pedig megmutatná, mennyire kedveli a békeséget, mellyel Krisztus egyesíté a világot, aláírásával, és így utódinak maradandó szövetségül ezeket határozá: senki mást ellenséges indulattal meg ne támadjon, szomszédját senki birói vizsgálat nélkül meg ne sértse, özvegyeket és árvákat senki meg ne nyomorgasson. Hogy pedig részese leendene az országlásban, de leginkább ivadékanak gyarapítása végett, amaz erkölcsi szelidsége miatt, jámbor nevű Henriknek, boldogító romai császárnak testvérét Gizlát vette nőül, kit szent kenet és koronáztatás által országló társának rendelt. Ez miként diszesíté az isteni tiszteletet, mi bőven és adakozólag gazdagítá a szerzetes gyülekezetekhez tartozó Isten' szolgáit, azt a számos szentegyház' csudálatra méltólag készített keresztjei s edényei, vagy himzett készületei mai napig bizonyítják, főkép a veszprémi püspökség' szentegyháza, mellyet ő alapköveitől kezdve, minden

to ceptam. omnibus sufficientiis ad ser-
uicium dei! in auro uel argento ue-
stimentisque multiplicibus nobiliter ador-
nauit. Ipse uero rex episcopia nu-
per incepta. tam uidelicet ipsam ar-
chiepiscopalem! quam omnes episco-
pales ecclesias! amplissimam singulis
assignans diocesim! et unicuique sem-
per preficiens idoneum presulem!
simul cum abbatiis! prediis! et cu-
riis. familiis et redditibus regaliter dis-
posuit. crucibus et uasis! aliisque su-
pellecilibus ad ministerium dei pertinen-
tibus secundum quod unicuique opus
fuit. sufficienter decorauit. et singulis
annis quamdiu aduixit! munera et obla-
tiones superauebat. ne aliquid extrin-
secus quererent qui officio sanctuarii
preerant. Monachorum uitam et conuer-
sationem. nunc per alios. nunc per se
ipsum explorando diligenter examinabat!
torpentes! arguens. uigiles! sub di-
lectione constituens. canonicorum mi-
nisterium! episcoporum prouidentie
sub testimonio episcopi ecclesie com-
mendabat. secundum apostolum o-
mnibus omnia factus ut omnes lu-
crificeret.

XI.

Eo tempore in monasterio sancti
martini erat monachus quidam sebastia-
nus nomine! cuius probabilis uita et
deuota in dei seruicio religio habebatur.
Hunc rex uenerabilis miro cepit amore
diligere. quia quanto quis religiosior
tanto erat ei acceptior. Illum ergo ob
uite merita pontificali honore dignum iu-

az isteni szolgálatra megkívántatókkal,
arannyal, ezüsttel, sokféle köntössel fé-
nyesen felkészíte. Maga a király pedig
azon püspökségeket, melyeket nem rég
kezde alapítani, magát tudnillik az ér-
sekséget, minden egyéb püspökséget,
és apátságot, miután mindegyik egyház-
megyéje' terjedelmes körét kijelelte, s
igazgatását mindig ügyes főpásztorra
bizta, örökséggel, udvarhelyekkel, né-
pekkel és jövedelmekkel királyilag meg-
gazdagítá, keresztekkel, edényekkel és
más isteni szolgálathoz kívántató készü-
letekkel, mindegyike' szükségéhez ké-
pest bőven diszesíté, s ajándékit élte'
fogytáig évről évre új adományokkal
tetézte; hogy világi javak után ne jár-
nának, kikre az egyháziak' igazgatása bi-
zaték. A szerzetesek' életét és társal-
kodását majd mások, majd saját kémle-
lete után szorgalommal vizsgálta, a reny-
hedőket dorgálván, a szorgalmasakat
szeretetébe fogadá. A káptalanbeliek'
tisztét a püspökök' gondviselésére s az
illető egyház' püspökének felügyelésére
bizta; az apostol' mondásaként: minde-
neknek mindenné lett, hogy mindene-
ket megnyerne.

XI.

Azon időben a szent-mártoni mo-
nastorban vala Sebestyén nevű szerze-
tes, ki feddhetetlen életűnek és az is-
teni tiszteletben áhítatosnak tartatott.
Ezt a szent király mód nélkül megked-
velé, mert minél vallásosabb volt valaki,
annál kedvesebb vala előtte; tehát erre,
kit érdemes élete' tekintetéből főpapi

dicans! regendo strigoniensi archiepi-
scopatui eum prefecit. At quoniam fla-
gellat deus omnem filium quem recipit!
predictum sebastianum! ad probandam
ipsius patientiam! corporalium oculorum
lumine ad tempus priuauit. Sed ne no-
uellus in fide grex absque pastoris re-
gimine a recti tramitis proposito deuiaret!
per consensum romani pontificis sepe
dictum ascricum colocensem episcopum.
in illius locum substituit. Euolutis dein
trium annorum circulis! sebastianus
ex dei misericordia recepto lumine!
rursum per apostolici consilium sue
sedi restitutus est. et ascricus ad suam
ecclesiam uidelicet colocensem cum
pallio rediit.

XII.

Erat uero rex uir iustus et fidelis
in omnibus actibus suis deo perfecte de-
ditus! per uotum et oblationem semet
cum regno suo sub tutela perpetue uir-
ginis dei genitricis marie precibus as-
siduis conferens! cuius gloria et honor
tam celebris inter hungaros habetur!
quod etiam festiuitas assumptionis eius-
dem uirginis! sine additamento proprii
nominis ipsorum lingua regine dies uo-
citur. Et ut maiorem ipsius defensio-
nis misericordiam consequi ualeret. in
ipsa regalis sedis ciuitate que dicitur
alba! sub laude et tytulo uirginis eius-
dem perpetue! famosam et grandem
basilicam! opere mirifico! celaturis in
chori pariete distinctis! in pauimento ta-
bulis marmoreis strato. construere cepit.
quam qui uidit! testimonium ueritati

tisztségre méltónak ítelt, bizta az esz-
tergami érsekség' igazgatását. De mivel
az Isten azt sanyargatja, kit fiának fo-
gadott, a főnebb említett Sebestyént,
hogy türelmét megkisértené, megfosztá
ideiglen testi szemeinek világától; hogy
pedig a hitben növendék nyáj, pászto-
ri vezérkedés nélkül, a választott igaz-
ság' utjától el ne térjen, a romai pápa'
egyeztével helyébe a többször említett
Asztrik kalocsai püspököt rendelte. Se-
bestyén azután három év mulva vissza
nyervén Isten' kegyelméből szeme' vi-
lágát, az apostoli szék' tanácsából ismét
átvette előbbi székét; Asztrik pedig ér-
sekpaláستtal tért vissza a kalocsai egy-
ház' igazgatására.

XII.

Vala pedig a király valamint igaz-
ságos, úgy hűséges férfit minden cse-
lekedeteiben, egyedül csak Istenben bi-
zakodó, ki mind önnön magát, mind or-
szágát szüntelen esdeklés közti fogadás-
sal és bemutatással a szeplőtelen szűz
Máriának, Isten' anyjának védelmébe
ajánlá; ki iránt a magyarok olly dicsé-
rettel és tisztelettel viseltetnek, hogy e
Szűz'mennybevitelének ünnepét, tulajdon
nevének hozzáadása nélkül nyelvökön
Nagy-asszony' napjának mondják; és hogy
oltalmának kegyelmét annál inkább meg-
nyerhesse, magában a királyi szék' vá-
rosában, melly Fejérvárnak neveztetik,
azon szűz' tiszteletére s nevére hires
és bámulatos alkotmányu roppant szent-
egyházat kezdett építeni: ennek karfalát
külön választott vésemények, padolatát

Perhibet uerborum nostrorum. innumera-
 rabilia palliorum. paramentorum! et alio-
 rum ornamentorum ibi esse genera ta-
 bulas circa altaria plures! auro purissimo
 fabricatas. lapidum series preciosissimo-
 rum in se continentes. ciborium arte
 mirabili supra christi mensam erectum.
 cameram omni genere uasorum cristal-
 linorum onichinorum. aureorum argen-
 teorum pleniter refertam. Tanta predi-
 tam uenustate supra descriptam eccle-
 siam in propriam capellam rex sibi reti-
 nens! tali eam libertate dotauit. ut nul-
 lus episcoporum in ea cuiusuis iuris
 quicquam haberet. Ne tamen a regulari
 disciplina eiusdem loci fratres existerent
 alieni! ad communem solius archiepi-
 scopi synodum ecclesiastici dogmatis in-
 stitutione inbuendi conuenire deberent.
 In die etiam absolutionis et consecra-
 tionis crismatis. cuicunque episcopo uel
 iniungeret rex ibi presens! uel illuc
 mitteret absens! penitentes in ea absol-
 ueret. et crisma consecraret. Diuina
 quoque missarum solempnia! si regem
 ibi presentem esse contingeret! ille
 tantum celebraret episcopus. cui rex
 consentiente cum fratribus preposito ce-
 lebrare iuberet. In regis autem absentia!
 absque prepositi et fratrum consensu!
 nullus episcopus uel missam celebrandi!
 uel cuiuslibet episcopalis officii exercen-
 di. sibi licentiam usurparet. Preterea
 eiusdem ecclesie populum instituit esse
 tam liberum! ut nichil decimarum cui-
 quam episcopo dare deberet! sed pre-
 posito soli et fratribus prout ab eo in-
 stitutum est seruicium exhiberet.

pedig márvány lapok ékesítik; szavaim'
 valóságáról az tehet bizonytságot, a ki
 látta annak temérdek sok palást, egyházi
 készület, és egyéb ékességek' nemeit,
 oltárai körül több tiszta aranyból készi-
 tett és igen drága sorba vett kövekkel
 környezett tábláit, a Krisztus' asztalán
 álló csudálatos művű fedeles kelyhét, és
 mindenféle kristály, óniksz kő, arany és
 ezüst edényekkel teljes kincstárát. Ezen
 leirt diszes egyházat a király saját ká-
 polnájává tévé; mellynek olly szabadsá-
 got engedde, hogy az semmi püspök'
 törvényhatósága alatt ne legyen; pap-
 jai egyedül az érseki köz zsinatban tar-
 tozzanak összegyűlni: hogy ott megta-
 nulván a hit' ágazatait, a törvényes fe-
 nyitéktől el ne távozzanak. A gyón-
 tás' és kenetolaj-szentelés' napján akár-
 melly püspököt bizna meg ott létében
 a király, vagy küldene távol létében, az
 a bűnösöket abban feloldozná, s a ke-
 netolajt fölszentelné. Ünnepeles szent
 misét is, ha talán a király ott volna, csak
 azon püspök szolgálhasson benne, kit a
 fejedelem az ottani papság és prépost'
 megegyeztével e végre rendelend; a
 király' távollétében pedig egy püspöknek
 se legyen hatalma a prépost és papság'
 engedelme nélkül e szentegyházban
 akár mise-áldozatot bemutatni, akár va-
 lamelley más püspöki hatóságot gyako-
 rolni. Ezen kívül ugyanazon egyház' né-
 pét olly szabadnak nyilatkoztatá, hogy
 az tizedet semmi püspöknek adni ne tar-
 tozzék, hanem egyedül a prépostnak és
 az ottani papságnak legyen köteles a
 fejedelem' intézete szerint szolgálni.

XIII.

Demum seruus dei que tunc habebat! et aquirere poterat omnia christo que ex ipsius dono fluxerant conferre studuit! ut qui eum gloria et honore mundi presentis dignum fecerat! celestis patrie ciuibus clementer associare dignaretur. Legimus in prophetia de apostolis scriptum. quod in omnem terram exiuit sonus eorum et in fines orbis terre uerba eorum. Hoc non solum de duodecim sed de omnibus a deo missis ad euangelizandum dictum esse probatur. quorum fide uerbis. et moribus incrementum parit ecclesia. De quibus iste christianissimus rex. non minimus fuisse comprobatur! qui bone uoluntatis et famam operis quam in edificandis ecclesiis in amplitudine proprii iuris exercuerat! in longe positas terras et urbes famosissimas disperserat. Construxit enim in ipsa conuersationis christi secundum humanitatem ciuitate iherusalem! monachorum cenobium prediis ditauit et uineis ad uictum cottidianum copiam ministrantibus. In capite quoque mundi roma sub titulo prothomartyris stephani! duodecim canonicorum congregationem cunctis pertinenciis habundantem statuit! et maceriam in circuitu lapide muratam! cum domibus et hospiciis hungarorum orationis causa beati principis apostolorum petri limina querentium condidit. Ipsam quoque regiam urbem constantinopolim! beneficiorum munere non priuauit; in qua ec-

XIII.

Vége a Krisztus' szolgája minden birtokát Krisztusnak, mint kegyelmétől vett szerzeményét, kívánta felajánlani, hogy akitől e világi dicsőségre s méltóságra érdemesítették, ugyanaz őt mennyország' lakosival egyesíteni méltóztatnék. Profétiában olvassuk az apostolokról följegyezve, hogy minden földre kiment az ő zengésök, és a föld' kereksege háttára az ő igéjek: ez nem csak a tizenkettőről, hanem bizonyos, hogy az evangelium' hirdetésére Istentől küldöttek' mindnyájáról mondatik, kiknek hitök, szavaik, és erkölcsaik által gyarapodik az anyaszentegyház. Kik között ezen legbuzgóbb keresztény király bizonyára nem volt utolsó, ki kegyessége és munkálkodása' hírét, melyet széles birodalmában annyi egyház' építtetése által szerzett, messze földre, s a legnagyobb hirű városokba terjeszté; mert Jerusalemb' városában, mint Krisztus' emberitársalkodásának helyén, szerzeteseknek nem csak monostort állított, hanem naponkinti táplálékot bőven termő örökséggel és szőlőkkel meggazdagította. Romában is, ama világ' fővárosában, István első vértanu' tiszteletére tizenkét kanonokból álló, mindenben gazdag szerzetet alapított; azon kívül kőfalas kerteletet, és házakat építtetett szállásul azon magyarok' elfogadására, kik Péter, az apostolok fejedelme' egyházába áhítatoskodni menendnek. Magát a királyi szék' városát Konstantinápolyt sem hagyá jótékony ajándék nélkül, melly-

clesiam mirifici operis omnibus necessariis suis donauit. Merito igitur intra terminos sue dominationis! nomen adeptus est apostoli! quoniam etsi ipse euangelizandi non assumpsit officium predicatorum tamen dux! et magister! eis tutaminis et sustentationis instituit solatium.

XIV.

Inter omnia superne miserationis beneficia! beato regi diuinitus concessa. pre omnibus sunt illa dinumeranda. et scriptis commendanda! que locum primum obtinent! ad eterne uite gaudia promerenda! misericordia scilicet et ueritas. In omnibus enim factis suis felibus illud intendebat esse precipuum! quod ex euangelio fideli pectoris contemplatus est uisu. per ueritatis ipsius testimonium dicentis. Beati misericordes! quoniam ipsi misericordiam consequentur. Et in alio loco. Date et dabitur uobis. Tantis igitur misericordie et pietatis brachiis christi pauperes! immo christum in ipsis amplexatus est! quod nullus unquam hospes et peregrinus! ab eo sine benignitatis alicuius solamine tristis abscessit. Ad recreationem egenorum cotidianas expensas indeficienter fieri constituit! nocturnas uigilias in lauandis christi fidelium pedibus et in abscondendis in sinu pauperum elemosinis! agiliter et ylariter transigere solebat. egenum christum in membris suis consolari deliberans temporaliter! ut ipse uite celestis cameram cunctis delectamentis refertam! inueniens iocundari

nek bámulatos alkotmányu egyházát minden szükséges készülettel megajándékozta. Birodalma' körében tehát méltán nevezteték apostolnak; mert ámbár személye szerint nem hirdeté az evangeliumot, de az egyházi tanítók, vezérelte s oktatása alatt nyertének vigasztaló menedéket és élelmet.

XIV.

A mennyei kegyelem' minden ajándéki közt, mellyeket e szent király onnan felülről vett, leginkább azokat szükség eléadnunk és írásba foglalnunk, mellyek az örök boldogság' elnyerésére kívántatók' sorában első helyen állnak, az irgalmat tudnillik és igazságot; mivel minden szerencsés cselekedetét lelki szemeinek tiszta világánál főleg az evangeliumhoz irányozta, az örök igazságnak ime tanubizonysága után: Boldogok az irgalmasok, mert ők irgalmaságot nyernek. És másutt: Adjatok és adatik nektek. Krisztus' szegényeit tehát, sőt azokban Krisztust magát, olly irgalmas és kegyes karokkal ápolgatá, hogy egy jövevény és idegen sem távozott el soha tőle szomorúan, valamelly jótékony vigasztalás nélkül. A szegénység' naponkinti enyhülésére kifogyhatlan költséget rendele; szokása vala éjenkint készséggel és jó kedvvel Krisztus' hiveinek lábait mosni, s az ügyefogyottak' kebelébe segedelmet rejteni; így kívánt a fogyatkozott Krisztusnak tagjaiban vigasztalólag szolgálni a földön, hogy a mennyei élet' örömteli hajlékának örök vigalmaira érdemes lehessen. Egy

uereretur eternaliter. Quadam uero nocte spiritali monitu tactus. nemine sciente solus plenum dono dei gerens sacculum christi pusillum gregem solito more perrexit uisitare. statimque pauperes distribuendo celestis thesauri pecunie disturbantes initium! uiri dei meritis euulsione barbe prebuerunt testimonium. Ob hoc gaudio perfusus maximo miles christi! se contulit ad beatissimam creatoris omnium genitricem. prostratus terre gratias agens sic exclamauit. Regina celestis et mea quem tu regem statuisti! milites tui sic me honorauerunt. Si ab aliquo aduersario mihi fuisset hoc illatum. meas iniurias per tuum ulciscerer adminiculum. Sciens ergo domina! pro hoc eternam michi retribuui felicitatem! nimis exulto. gratias agens saluatoris nostri uerbis consolatorys! quibus discipulos suos consolatus est dicens. capillus de capite uestro non peribit. His dictis se uir dei celesti gratia percipiens uisitatum! et spiritali carismate perfusum! cordis ianuas opem querentibus nunquam claudere decreuit sed per se deinceps et per alios! et precipue per christi seruos et familiares! clericos scilicet et monachos! celitus sibi datas facultates! in eternis thesauris per manus pauperum fecit collocari. Huius rei testimonium quam plures exhibent. sed ex his unus in eternum cum ipso celestis uite particeps monachus! ex seculari nobilitate conuersus. et heremita beatus gunterius! qui liberali-

éjszaka pedig lelki sugallástól indítatva, Isten' ajándékával teljes erszényt fogván, titkon egyedül indult el szokása szerint a Krisztus' kised seregének látogatására; de a szegények mindjárt kezdetben rendetlenségbe hozván a pénz, mint mennyei kincs' kiosztását, szakállát tépték az Isten' emberének érdemei' bizonyosságául. A miért nagy öröm környékezé e Krisztus' szolgáját; ő a mindenek' teremőjének boldog anyjához járula, s földre borulván, köszönettel imígy kiáltta fel: Mennyei királyné! és az enyim, kit királynak rendeltél, így tiszteltek meg a te szolgáid! Ha valamelly ellenségem követte volna el rajtam, megbosszulnám segedelmedben bizakodva ezen méltatlanságot; tudván tehát Asszonyom! hogy ezért örök boldogságot nyerendek, nagy örömemre szolgál és köszönettel fogadom Üdvöztönk' amaz örvendetes szavaival, mellyekkel tanítványait vigasztalá, mondván: Egy hajszál sem vesz el fejeteokről. Ezeket mondván az Isten' embere, mennyei irgalmat, és lelki kegyelmet érze keblében, egyszersmind fogadá, hogy a segedelmért esengők előtt mindig tárva leend szívének ajtaja; s ezentul mind saját személyében, mind mások, leginkább Krisztus' szolgálai s kedveltjei, tudnillik egyháziak és szerzetesek által, az égtől vett javait a szükölködökre hinté, hogy örök kincset gyűjtene magának. Erről többen tesznek tanubizonyosságot; ezek közt szent Göntér szerzetes, örökös társa a mennyei életben, polgári helyzetében nemes, megtérte után pedig remete, ki a kegyes

tate caritatiui principis illectus! solebat eum sepius de terra bohemorum uisitare. Quociens enim curiam ipsius! aduentus sui fulgore perlustrauit! camera regis sub manu sua posita! peregrinis egenis. et indigenis. uiduis. et orphanis. cenobiis. ecclesiis. re distributa quam continebat in breui. fuit exinanita. Ad nutum etiam eiusdem serui dei! rex deo deuotus. monasterium quod bél nuncupatur incipiens! omnibus bonis ditauit. ubi monachus gerardus de uenetia ueniens! uitam contemplatiuam agere cepit. qui constitutione superna pontifex electus! post obitum sancti regis instante disturbance christianitatis lapidatus est! per donum gratie spiritualis dignus est effectus consorcio martyrum.

XV.

Nec hoc pretereundum estimo! quod in uiro dei quanti meriti post obitum foret. diuina uirtus in uita sua demonstrare uoluit. quippe quociens alicuius hominis infirmitas! auribus suis intimata fuit! missa sibi pro medicina! quam tunc in presenti poterat habere particula panis! pomi. uel herbe redolentis. mandatum ut sanus surgeret transmisit. et dei propiciatione libum ipsius committante statim sospitatem recepit. (p)ost gloriosam ad celos ascensionem et mirabilem patris concessionem! saluator noster paucis corporaliter apparuisse perhibetur. per uisionem uero multos consolatos. fu-

fejedelmet, adakozása által édesgetve, cseh földről gyakran szokta volt meglátogatni; mert valahányszor udvarát jelenlétével ékesíté, a király' kincstára kezére bizaték, mellyet ő, az abban talált pénzt a szükölködő idegenek és honföldiek, özvegyek és árvák, kolostorok és egyházak között osztván ki, hamar időn kiüríté. Ez Isten' szolgálja' akaratjából épité s javakkal meggazdagitá az istenes király azon monostort is, melly Bélnek mondatik; hol utóbb Velenczéből jött Gellért szerzetes kezdé szent elmélkedéseit gyakorolni: ki az ég' rendletéből főpapnak választatván, a kereszténységnek a szent király' halála után bekövetkezett háborgattatásakor, megköveteték, lelki kegyelem által méltóvá tétetvén a vértanuk' társaságára.

I. XV.

Azt sem vélem elhallgathatónak, hogy, milly sok érdemü leend elhunytá után ez Isten' embere, a mennyei hatalom már életében akará megtudatni; mert valahányszor akárki' betegsége fölébe jött, orvosság helyett, egy falat kenyeret, adag almát, vagy szagos fűvet, a mi épen kezénél vala, küldé a betegnek, és parancsolá neki, hogy kelne föl betegségéből; mire isteni megkönyörülés követé a küldött ajándékot, és azonnal meggyógyula. Üdvöztönről mondatik, hogy ő, dicsőséges mennybemenetele után, az Atyától nyert csodálatos hatalma szerint, kevésnek jelenék meg testiképen; de látványban, a jövődök' felfedezése végett

turorum eos prescios esse docuit. quod et huic beato regi contigit. Quadam igitur nocte! repente per reuelationem quandam experge factus ueredarium quemdam intra diem et noctem ad albam transsiluanam precepit festinare. et omnes in rure manentes! ad municiones ciuitatum quam citissime possent congregare. Predixit enim superuenturos christianorum hostes! uidelicet qui tunc hungaris imminebant bessos! et possessiones eorum depredaturos. Vix nuncius mandata regis compleuit! et ecce bessorum inopinata calamitas! incendiis et rapinis cuncta deuastauit. per reuelationem dei meritis beati uiri concessam! animabus hominum saluatis per receptacula municionum. Accidit post hec defuncto beati regis amico! romane dignitatis augusto henrico pio! cunradum imperatorie potestatis coronam! per germanorum electionem assumere! qui destructa pacis tranquillitate! totius theotonie manu coadunata. pannonie terminos hostiliter conatus est inuadere. Contra quem rex consultum habens episcoporum et principum! ad tuendam patriam armatos totius hungarie contraxit. prius tamen recolens se nichil posse sine suffragio christi! manus et cor leuans ad ethera! domine sue perpetue uirgini dei genitrici mariae suas iniurias commendans talem erupit in uocem. Si placet tibi domina mundi. tue partem hereditatis ab inimicis deuastari et nouellam plantationem christianitatis aboleri! non mee precor imputetur desidie! sed potius dispositioni uoluntatis tue. Si pastoris

soknak nyujta vigasztalást; a mi e szent királylyal is történt. Egy éjszaka tehát némelly nyilatkozásra hirtelen fölrezenvén, és legottan postalovagot egy nap és éj alatt erdélyi Fejérvárra utazandót rendelvén, azt parancsolá, hogy a mezőn tartózkodók haladék nélkül a városok' erősítésére toduljanak. Mert megjövendölé, hogy a besenyők, kik a keresztények' ellenségei valának, és akkoron a magyarokra ütni készülének, berontanak határaikba, telkeiket pusztítandók. Alig teljesíté a hirnök a király' parancsát, és ime a véletlen csapás! A besenyők tűzzel és rablással mindent feldúltak; menten egyedül az emberek maradtak, kik e szent férfiu' érdemeinek adatott isteni nyilatkozásra, a védsánczok közé vonultak. Történt ezután, hogy elhunyván a szent király' barátja, a jámbor Henrik romai császár, utána a németektől megválasztatott Konrád vevé föl a császári hatalom' koronáját: ki felbontva a csendes békét, egész Németország' seregeit összegyűjtván, ellenséges készüléttel szándékozáék beütni Pannonia' határaiba; ki ellen a király a püspökökkel és nagyokkal tanácskozván, a haza' védelmére egész Magyarország' fegyvereseit összegyűjté. Előbb azonban, meggondolva, hogy Krisztus' segedelme nélkül mit sem tehetne, kezeit és szivét az égnek emelvén, méltatlan sorsát asszonyának, Isten' szüz anyja, Máriának ajánlá; következő szavakra fakadván: Világ' asszonya! ha akarod, ugymond, hogy örökségedet az ellenség eltiporja, s a kereszténység' zsenge ültet-

culpa. quod meretur ipse luat. insontibus parce precor ouibus. His dictis quasi consolatus ab ipsa fiducialiter aduersus hostem iter arripuit. Altera mox die nuntius ad unumquemque ducem germanorum in castra ceu missus ab imperatore uenit. qui eis redeundi mandatum detulit. Regredientibus aduersariis uir sanctus respectu miserationis dei. se uisitatum intelligens! christo sueque genitrici terre prostratus gratias egit! cuius se cum regni prouisione tutamini. precibus assiduis commendauit. Imperator uero suorum tam repentina perterritus defectione sciscitans qualiter res facta fuerit! cum nuncium reuersionis eorum non suum fuisse ueraciter sciret. per consilium diuinitatis ad corroborandam regis fidelissimi spem. factum non dubitauit. seque dehinc ab inuasionem regni eius! timore iudicis eterni retentus abstinuit. Idem quoque rex beatus sollicitudine regalium dispositionum occupatus. tempus diurnum colloquiis et consiliis transigens! per noctis silentium uigiliis et orationibus instare. contemplationi uacare. lacrimas fundere. deum alloqui precibus operam dabat. iustique iudicis moderationem! super cottidianas iudiciorum discussiones! misericorditer descendere flagitabat. Quod cum sedulo spiritualis desiderii frequentaret officio. nocte quadam templo dei longe remoto! descenderat quippe cum illo suo magno et nobili comitatu!

vényét semmivé tegye: az, kérlek, ne nekem restségül, hanem inkább szabad tetszésednek tulajdonittassék. Ha vétkes a pásztor, szenvedje érdemlett büntetését; de a rosszban nem részes nyájnak, kérlek, adj bocsánatot. E szavak után mintegy megvigasztalták tőle, s neki bátorodván, kiindula ellenségét megrohanni. Következő napon legott mindegyik német vezér előtt hirnök jelenék meg a táborban, mintha a császár küldötte volna: kitől parancsot vevének, visszamenni hadaikkal. Az ellenség' visszatérte utánlátván a szent férfiú, hogy isteni könyörület volna vele, földre borula, hálát adni Krisztusnak és szent anyjának; nem is szüntek meg ehhez ajánló esdeklései, venné mind őt magát oltalma, mind országát gondviselése alá. A császár pedig, ki övéinek váratlan elpártolására megfélemlert, tudakozván, mikép történt legyen ez! midőn kétségtelenül tudná, hogy ő visszahívó követet nem rendele, azonnal látta, hogy a dolog isteni végzésből történt, a leghivebb király' reményének bizonyságául: mire az örök ítélő bírótól megfélemedvén, országára rohanni ezentul ovakodék. Ugyanezen szent király, az országlási gondoktól elfoglalva, a napali időt értekezések- és tanácskozásokra fordítván, az éj' csendét virrasztásra s imádságra szentelé, elmélkedéssel és könnyhullatással tölté; s esdeklő szavát Istenhez emelvén, naponkinti törvényes végzéseit az igaz bíró' irgalmas vezérletébe ajánlá. A mint ezt buzgó lélekkel szakadatlanul gyakorolná, némelly éjszaka, minthogy közel nem vala egyház, ki-

fixis tentoriis in campestris amplitudinis loco! ceteris sopore depressis! surgens a lecto. cubiculum cordis ingressus. genibus flexis clauso oris hostio eterne miserationis ianuam gemitibus et lacrimis pulsabat. Cumque diutius deprecationibus insisteret domini sui regis eterni ministris ad suscipiendas preces eius conuenientibus! papilio super eum extensus a terra leuatus tam diu pendere cepit in aere! donec uir dei in se reuersus a contemplatione spiritum relaxauit ab oratione. Quod licet inuisibiliter illi soli qui res nouit ante quam fiant! sui-que secreti consciis angelis fuisset cognitum! cuidam tamen magne simplicitatis et innocentie uiro! qui tunc simili forsitan instabat operi. uisibiliter est manifestatum. Quem rex sanctus archani sui conscium esse per spiritum sanctum edoctus. ad se uocatum blandis prius sermonibus quid uidisset sciscitabatur! post regiis donis eo ditato. ne cui patefaceret quoadusque ipse rex uiueret interminabatur ei.

XVI.

(F)ama nominis sui in auribus multarum gentium secularium diffusa! et iudiciis oris sui celebri laude ubique innotescentibus sexaginta uiri bessorum! quorum superius mencionem habuimus! cum uniuerso apparatu suo! uidelicet auri et argenti copiositate! multaue uarietate ornamentorum curribus onustis! de partibus bulgarorum egressi! ad

ment egy messzeterjedt síkmezőre nagy számu jeles kíséretétől körülvéve, hol midőn a sátorok felütve smindnyájan mély álomba valának merülve, fölkele az ágyból, hogy szíve hajlékába vonuljon, s legott térdre borulván, ajka mozdulatlan az örök irgalom kapuját zokogással és könnyekkel kopogtatá. Kérlelő könyörgéseit ekép hosszabb ideig folytatván, Urának, az örök királynak szolgái jövőnek esdeklései' elfogadására; a fölötte kiterült sátor pedig mindaddig lengett emelten a levegőben; mig az Isten' embere, félbehagyván elmélkedő könyörgését, ismét magához nem tére. Mi ámbár láthatlanul egyedül az, ki mindent tud, még mielőtt megtörtént volna, és angyalai, mint titkainak tanui előtt nem vala elrejtve: mégis egy igen jámbor és ártatlan férfinak, ki ugyanakkor talán szintazt tevé, láthatólag tudtára esett. A szent király bizonyossá tétetvén a Szentlélek' sugallása által arról, hogy titkát egyvalaki tudja, azt magához hivatá, s elébb nyájas hangon kérdé tőle, mit látott, utóbb királyilag megajándékozá, fenyegetőleg megtiltván neki ezt valaki előtt felfedezni, mig a király élne.

XVI.

Midőn nevének híre világszerte sok nemzet közt elterjede, s bölcseségét mindenütt magasztalólag emlegeték: hatvan besenyő férfiú, kikről főnebb tettünk említést, kikelvén egész készülettel, ugyanint: temérdek sok arany- és ezüstitel, mindenféle ékességgel terhelt szekerekkel, Bolgárország' vidékeiről a királyhoz jönni akarván, Pannonia' határaihoz

regem uenire uolentes! terminis pan-
noniorum appropinquauerant. At multi
seruorum quorum cereus est animus
flecti in uicium malignitatis face suc-
censi. obuiam illis exierunt. Quosdam
gladio percusserunt! omnia que eorum
fuerant auferentes! uacuos et semineces
reliquerunt. Illi iudicio regis quid actum
quidue perpassi sint reseruantes. iter
quod ceperant peregerunt. et ad eum
usque properantes genibus eius se
aduoluerunt. Quibus uisis que cau-
sa inquit malorum? Mi domine re-
ferunt! nos serui tui nichil mali ma-
chinantes! ad audiendam iudiciorum
tuorum ueniebamus disciplinam! et
quorundam manibus quam nobiscum
ferebamus pecunia absque delicto o-
mnium nostrum ablata est. Insuper ap-
prehensos nos ceciderunt! et uita uix
comite uenimus ut nunciaremus tibi. Rex
ut erat prudentioris animi non uultu.
non uerbis minatus est eos! sed sustinens
ut scribitur. prudens spiritum reseruat
in posterum. misit ocius ad illum. sub
quo militabant tribunum! et die consti-
tuto omnes prodicionis illorum uiros!
iussit conspectibus suis presentari.
Actum est ut imperauerat. et ad
discuciendum in presentia sui statuti
sunt. Quos alloquens! cur inquit le-
gem preceptorum dei trans gredientes!
non intellexistis misericordiam et uiros
innocentie condemnastis? Sicut feci-
stis ita faciet dominus uobis coram me
hodie! transgressores legis feriendi sunt.
Accepta sententia educti sunt! et per
omnem regionem in ingressu uiarum.

közelitének. Azonban sokan a rosszra
viaszként hajlékony szolgák közül, go-
noszság' lángjaitól hevülve elejekbe me-
nének, néhányat megkardoztak közülök,
mindenöket elrabolván: s megfosztva min-
dentől, félholtan hagyák el őket; kik
a rajtok történt erőszakot és szenvedést
a király' ítéletére hagyván, folytaták az
utat, mellyen indulának, és a király' elé-
be sietvén, lábaihoz borultak. Mire ő: ki
bántott benneteket? kérdé tőlök. Uram,
mondának, mi szolgáid vagyunk, és semmi
rosszat nem koholtunk; bölcs oktatás vé-
gett járultunk hozzád: és nem elég,
hogy azon pénztől, mellyet magunkkal
hoztunk, legkisebb vétünk nélkül meg-
fosztattunk, hanem még megragadván,
meg is sértettek bennünket; s csak éltünk'
veszedelmével jöhettünk, a rajtunk tör-
ténteket bejelenteni. A bölcs eszü ki-
rály sem tekintettel, sem szóval nem
fenyegeté őket; hanem türelmes vala,
a mint irva van: a bölcs későbbre ha-
lasztja ítéletét. Legott azon hadnagyhoz
küldé, ki alatt katonáskodtak, az árulás'
minden férfiai határozott napra maga elé-
be idéztetvén. Ugy történt, a mint paran-
csolva volt: és elébe állittattak, hogy meg-
ítéltessenek; kiket megszólita, mondván:
Miért szegtétek meg az isteni törvény'
rendeleteit, és nem voltatok semmi ir-
galommal e férfiak iránt, kárhoztatván
öket büntelenül? Kölcsönért kölcsönt
fog nektek az Ur mai napon előttem fi-
zetni; a törvénszegőknek meg kell hal-
niok. Kimondván rájuk az ítéletet, kivi-
tettek; és országszerte, az utak' kezde-
ténél, akasztófa-halállal, kettesével vé-

duo et duo suspendio perierunt. Quod ob terrorem incutiendum reliquis. zelo eum iusticie fecisse credendum est. ut quia regnum suum omnium hospitem patens asilum esse uolebat. sic liber omnibus introitus esset. ut nullus ingredientem quemlibet in aliquo ledere uel molestare presumeret. Quod et factum est. Nam quoad uixit nullus cuius hospiti quicquam molestie inferre presumpsit.

XVII.

In beato quoque rege constat apostolicum illud impletum quod legitur. quoniam per multas tribulationes oportet intrare in regnum dei! et in libro sapientie quos diligit deus castigat. et pater flagellat omnem filium quem recipit. Multis enim modis correctioni diuine succubuit! tribus annis infirmitate continua laborans. Postquam inde propiciationis dei medicamine conualuit. iterum iudicis eterni per secreti consilii quandam examinationem in filiorum suorum obitu. sibi sensit imminere uerba! quos in ipsis infantie gradibus insontes. qui dedit abstulit! De quorum morte mesticiam obortam. genitor propter amorem filii superstitis sancte indolis. pueri henrici solatio compescuit. Quem quasi iam unicum caro diligens affectu. precibus christo cottidianis et eius genitrici uirgini perpetue commendauit. Hunc sibi fore superstitem! hunc regni heredem uotis omnibus desiderauit. Et ut efficacior fieret ad tenenda tanti regiminis gubernacula uirorum documentis. hor-

geztettek ki a világból. Ezt ő hihetőleg igazság' szeretetéből, s mások' elretentésére tevő; hogy mivel országát minden jövevények' nyílt menedékeül akará tekintetni, olly szabad bejárása lenne mindenkinek, hogy senki akármelly beköltözöt valamiben megsérteni, vagy alkalmatlansággal illetni ne bátorzkodnék. A mi ugy is lett; mert míg élt, senki sem mert többé jövevényt valamiben háborgatni.

XVII.

A szent királyon is beteljesedett amaz apostoli mondat: mivel sok háborúság által kell bemennünk az Isten' országába. És a bölcsesség' könyvében: fenyíték alá veti kedveltjeit az Isten; és az atya mindenkit megostoroz, kit fiának fogad: mivel sokféle isteni fenyítékben kelle részt vennie, midőn három évig szakadatlanul betegeskedék; miután pedig az isteni kegyelem' segedelmével felüdült volna, az örök ítélő bíró' mély titok fedezte végzéséből, mintegy kísértőleg ismét más közelgő csapást szenvedé fia' elhunytá miatt: ezeket ártatlan csecsemő korukban, a ki adta, ugyanaz tőle el is vette. Kiknek halálából eredett keserve ellen, az életben maradt jámbor vonzalmu Imre fia iránti szeretetében kerese vigasztalást; kiért, mint már egyetlenszenvedélyesen szeretett gyermekeért könyörge: ajánlván őt naponkint Krisztusnak, és az ő szűz szent anyjának. Ezt utódjául, ezt országa' örököséül szívéből ohajtá. Hogy pedig illy bajterhes kormány' viselésére ügyesb

thodoxorum usu lectionis cottidiane fecit auditum utrumque prebere. Ipse quoque paterne dilectionis ardore compunctus. libellum sibi de institutione morum composuit. in quo fideliter et diligenter uerbis eum ammonitionis spiritualis alloquitur. instruens qualiter ante omnia debeat obseruare fidem catholicam confirmare statum ecclesiasticum. honorem impendere dignitati pontificum. principes et milites diligere. iudicium obseruare. patientiam in cunctis actibus habere. hospites benigne recipere. benignius nutrire. sine consilio nichil agere. maiores suos ante oculos semper ad exemplum statuere orationis officium frequentare pietatem et misericordiam cum ceteris uirtutibus possidere. Talibus et his similibus disciplinis institutus. iuuenis preclarus ad nutum dispositionis eterne. cui cuncta subiacent obediendo millesimo XXX. primo dominice incarnationis anno. uitam hanc exitialem commutauit sempiterna. supernorum ciuium adiunctus contubernio. Cuius animam ipsa transitus sui hora cuidam episcopo grecorum sancte conuersationis uiro reuelatum est! deferri per angelos ad celi palatia. Verum quia pro sanctitatis sue meritis summo ab omnibus diligebatur affectu! ortus est ingens luctus omnium. sed maxime principum! inter quos pater desolatus graue traxit suspirium. Videns enim se solum sine spe posteritatis derelictum. pietatis affectu doluit. sciens uero scriptum non est sa-

készséget nyerendene, igazhitű férfiak' tanítására készteté őtet a naponkinti olvasás által egész figyelemmel hallgatni. Maga is szerzett atyai szeretete' hevében számára egy könyvet az erkölcsi oktatásról; mellyben híven és nagy gondnal adja elébe lelki oktatását, intőleg szólván hozzá: miként kell a közönséges hitet mindenekelőtt fentartania, az egyházi kart védenie, s a főpapi hivatalt tiszteletben tartania; a zászlósokat és katonákat szeretetébe, a biróihatalmat szorgalmába ajánlá. Inté továbbá, lenne türelmes minden tetteiben, kegyes a jövevények' befogadásában és nagylelkű azok' ápolásában, fordulna a tanácshoz mindenekben, tartaná példaképül szemei előtt őseit; figyelmébe ajánlá az imádság, kegyesség, irgalom és más jóságos erkölcsök' gyakorlását. Az ezen és hasonló tanulmányokban kimívelt jeles ifju, az örök végzés' intésére, mellynek mindenalá van rendelve, Urunk' születéseután 1031-dik évben fölcserélé romlékony életét az örök-ké tartandóval, hogy az egek' lakói között lenne társalkodása. Lelke az angyalok, mint Isten' küldöttei által viteték a mennyei palotába; mi egy szent életű görög püspöknek isteni ihletés által azon órában, mellyben megszűnt élni, adaték tudtára. És mivel szent életének érde-
mei miatt közszeretetlen vala, elhunytát mélyen szomorító érzettel fájlalták közönségesen, főkép az országnagyok; kik között a kesergő atya nagyokat sohajta, és istenfélőleg szomorkodék: látván, hogy egyedül marada, s nincs töb-

piencia. non est prudentia. non est consilium contra dominum. et illud in canonibus neminem propter obitum carorum nimium debere contristari. deposito merore se totum contulit ad querendam largitatem misericordie diuine cenobiorum et ecclesiarum ministros! monachos et clericos diuersis elemosinarum donis consolatus. expensas totius sumptus quem ad presens habere poterat peregrinis! uiduis! et orphanis erogauit. Exterarum etiam monasteria prouinciarum munificentie. regie donis innumeris! per nuntios suos sepe uisitauit.

XVIII.

grauedinem morum. quam in iuuentute receperat! usque finem uite tenuit. uix umquam ad risum labia mouit. recolens scriptum. risus dolore miscebitur. et extrema gaudii luctus occupat! semper sic apparens ac si ante tribunal christi staret. interioribus oculis eius presentiam uultu uerendo conspiciens! christum in ore. christum in corde. christum in cunctis actibus se gestare demonstrauit. Diem ultimum semper ante oculos cordis statuens! toto mentis desiderio iam inter patrie celestis ciues! quasi quodam angelice conuersationis habitu cupiebat habitare. Cunctis deo placitarum uirtutum generibus adornatus in sanctitate et iusticia coram ipso! diebus uite sue conuersari decreuit. ut in eo iam ceu quedam future glorificationis spes clarescere uideretur.

bé ivadékhoz reménye. Tudván pedig, hogy nincs bölcsesség, sem okosság, vagy tanács az Ur ellen, és amaz egyházi szabályt, hogy kedveltjei' elhunytán senki fölöttébbne keseregjen, határt vete fájdmának; az Isten' bőséges irgalmának keresésére fordítván minden szorgalmát, s a kolostorok és egyházak' szolgáltnak, szerzeteseknek és papoknak sokféle alamizsnát ajándékoza; naponkinti költségében, melly kezénél vala, zárándokok, özvegyek és árvák osztótván. Gyakran még idegen tartománybeli monostoroknak is küldöttei által királyi jótékonyssággal számtalan adományt nyujta.

XVIII.

Komolyságát, melly már gyenge éveiben tulajdon volt, élete' fogytáig megtartá; nevetésre majd soha sem mozdítá ajkait; meggondolván, hogy irva vagyon: a nevetés fájdalommal vegyül, és a szertelen öröm kesergésre változik; mindig akként jelenék meg, mintha Krisztus' ítélőszéke előtt állna, kinek jelenlétét lelki szemei előtt tartva, tiszteletteljes arczczal szemlélé. Ekkép nyilvánítá, hogy Krisztus valaszájában, Krisztus a szívében, Krisztus minden tetteiben. Itélet' napjára függesztve mindig figyelmét, a menny' lakói közé, az angyalok, mintegy lelkével rokonok' társaságába ohajtozék. Eltökélé magában, hogy minden erkölesi jóban, szentségben és igazságban, az Isten' színe előtt, ki az erény semmi nemét jutalom nélkül nem hagyja, töltendi élete' napjait: úgyhogy benne mintegy tiszta fénynyel látszanék a jövő megdicsőíttetés' reménye ragyogni.

XIX.

Post non multum temporis egrotationem incurrit. qua postmodum corpore excessit! longa namque languoris molestia ingrauescente in pedibus stare nequibat. Videntes autem quatuor palatinorum nobilissimi diu. graviterque laborantem. nam ipsi adhuc in perfidia cordis errabant! consilium iniquitatis duxerunt. occasumque eius in mortem conati sunt tractare. Jam die aduesperascente ante quam in domo lucerna accenderetur! unus eorum audacter sub obscuro ingressus est. et ad iugulandum regem ensem nudatum sub clamide tegebat. Dum pedem inhiberet ubi rex quiescebat reuera celesti impulsu gladius corruit. percussusque in terram! tinnitum reddidit. Statimque rex audiens causam requisivit et tamen quid fuisset presciuerat. Vir autem ille anxius corruit. consilium furoris sui recognovit! doluit. accessit. procubuit. uestigia regis amplexatus est. se deliquisse confessus sibi indulgeri precatus est. Veniam querentem non arguit. facinus facile dimisit. idemque iussu regis homicide illi inuenti adducti sunt. et aduersus eos iudicio locutus! digna eos multauit sententia. *) Tandem per misericordiam dei dignus centuplicate retributionis brauió!

XIX.

Ez után nem sokára betegségbe esett, mellyben annakutána meg is szünetelni; hosszas erőtlensége miatt annyira ellankadt, hogy többé fellábadni nem vala képes. Látva pedig az udvariak' négy legjelesebbjei, hogy több ideig súlyosan betegeskednék, mivel ők még bensőleg hitetlenségben tévelyegtek, vétke tanácskozásba ereszkedtek; megegyezvén benne, hogy életétől megfosztják. Kiknek egyike estalkony felé, még világgyujtat előtt merészen bement a kétes homályu szobába, a királyt mentéje alá rejtett meztelen kardjával megölendő; ki midőn ott, hol a király fekvék, megbottlott, kardját kétségkívül isteni befolyásnál fogva leejté, melly földbe ütköztvén megcsendült. Ezt hallván a király azonnal okát kérdé, ámbátor előretudta, mi volt légyen. Azon férfi pedig szívdöbbenve rogyott össze: megvallá böszült szándékát, bánkodva járulván elébe, letérdelt, átkulcsolá vétke' megismerésével a király' lábait, és bocsánatért esdett. A király nem üzé el színe elől a kegyelemért esdeklőt, vétségét könnyen megbocsátá; s a király' parancsolatára felfedezett gyilkosok elébe idéztettek: ő pedig kimondá rájuk az érdemlett büntetés' ítéletét. Végre méltó vala Isten' irgalmából a százszoros jutalom' koszorujának elvétele, lázba esett, és miután nem kétlé,

*) Ezek a mölki kéziratban következőleg adatnak elő: „Veniam querentem non avertit, facinus facile dimisit, idemque iussus traditionis conscios aperuit. Postero die precepto regis homicide illi inuenti adducuntur, et aduersus eos iudicio locutus est.“ (Antonii Mancini, S. Stephani Vita e pervetusto codice MS. celeberrimi monasterii Mellicensis excerpta. Posonii, 1781. 8. p. 54.)

tactus febris cum sibi diem transitus imminere non ambigeret. accersitis episcopis et primis palatii de christi nomine gloriantibus primum cum eis tractavit de substituendo pro se rege. petro uidelicet sororis sue filio. quem in uenetia genitum ad se uocatum iam dudum exercitui suo prefecerat ducem. Deinde paterne monuit illos fidem orthodoxam seruare quam acceperant amare iusticiam. uincula fraterne karitatis diligere castitati operam dare. humilitatis studio inuigilare pre omnibus uero nouelle christianitatis plantationi custodiam adhibere. His dictis manus et oculos leuans ad sydera. sic exclamauit. Regina celi reparatrix inclita mundi. tuo patrocinio sanctam ecclesiam cum episcopis et clero. regnum cum primatibus et populo supremis precibus committo. quibus ultimum uale dicens manibus tuis animam meam commendo. Instabat tunc sollempnitas precipua celebris angelis et hominibus dies assumptionis eiusdem perpetue uirginis marie. in cuius gaudio si dissolutio sui corporis fieret maioris spem misericordie se sperans habiturum precibus hoc spiritualibus postulauit. suspiriis et lacrimis obtinuit. Adebat igitur felix illa dies per eius obitum felicior mox futura circumstabat cum clero paternitas episcoporum cum manu ministrorum principatus chorus comitum. ubi rex domino dilectus in medio iacens accepto unctionis spiritualis sacramento sanctam animam corporis et sanguinis

hoggy közel van napjai' végéhez, egybehívatá a püspököket azon főbb udvariakkal, kiket Krisztus' nevének dicsősége lelkesített: legelőször is arról tanácskozott velök, hogy Péter, leánytestvérének Velenzében született fia, legyen a királyságban utódja; kit ő magához hivatván, régen azelőtt hadainak fővezéreül tett. Azután atyailag a nyert igaz hit' fentartására inté öket, s az igazság' követésére; szívökre kötö a testvéri szeretet' lánczait, a tisztaság' gyakorlását, az alázatosságra gondos figyelmet, de leginkább a kereszténység' zsenge ültetvényének megörzését. E szavak után kezeit és szemeit az egekre emelvén, így kiáltott fel: Mennyei királyné, megváltásunk' dicső eszközlője! pártfogásod alá legyen bízva végső esdeklésemmel az anyaszentegyház, ennek püspökei- s egyház-szolgáival, az ország a honnagyk- és az egész néppel együtt; kiktől végbucsut véve, kezeidbe ajánlom, úgy mond, az én lelkemet. Azalatt közelgett ama nagy ünnep, melly az angyalok és emberek előtt egyképen nevezetes, ugyanazon szűz Mária' ünnepe, Nagy-Boldogasszony' napja; hiv én, hogy tisztább fényben sugárzik alá az irgalom' reménye, ha annak örömei közt oldaná fel földi bilincseit a halál, azért imádkozék lélekben, azt a kegyelmet sohajtások és könyök után meg is nyerve. Földerült végre azon boldog nap, melly nem sokára elszenderülte után még boldogabbá válandott; s az egyházi személyzet, a püspöki atyaság, a tanács' serege, honnagyk és birói kar mind körösleg állván, a király, amaz Isten' kedveltje közöttök nyugvék: ott fölvéve az utolsó-kenet

domini nostri ihesu christi uiatico re-
 creatam anno dominice incarnationis
 Mill. XXX. VIII-uo in manus uirginis per-
 petue et sanctorum angelorum celestis
 quieti beatitudinis inferendam tradidit.
 factus est planctus maximus suorum.
 gaudium angelorum sed hic planctus
 postea uersus est in leticiam sempiter-
 nam tam nascentium quam et uiuentium.
 Ad exequias funeris eius ex omnibus
 pannonie plagis concurritur. corpus ad
 sedem regalem albam uidelicet ciuitatem
 deducitur. Et quoniam ecclesia beatis-
 sime uirginis ab ipso constructa nondum
 erat dedicata. inito consilio statuunt
 pontifices prius basilicam sanctificare.
 deinde corpus terre commendare. Per-
 fecta dedicationis sollempnitate corpus
 sanctum in medio domus sarcophago
 candidi marmoris imponitur. ubi per an-
 nos plures dominus per ipsius merita
 multis incommoda patientibus. febrici-
 tantibus afflictionem et miseriam suam
 proclamantibus. iudiciumque portantibus
 beneficia prestitit innumera. Sepe per
 noctem melodia cantus angelici a multis
 audiebatur. frequenter odoris suauissimi
 dulcedo per latera templi disperge-
 batur.

XX.

Quieuit itaque corpus beatum eo-
 dem in loco non apertis declaratum
 signorum inditiis. XLV. annis miro dis-
 positionis ipsius secreto. qui in sanctis
 suis predicatur et est mirabilis. ut quot
 annos spiritus mole carnis indutus ter-
 reni coronam imperii per donum gratie

szentségét, jámbor lelkét urunk Jézus
 Krisztus' testével és vérével felkészülten
 általad, az Ur' megtestesülésének
 1038-dik évében, szüz anyjának és a
 szent angyaloknak, hogy azt a mennyei
 boldogság' nyugalmába kísérjék. Az övéi
 legott síró fájdalomra, az angyalok pedig
 öröme fakadának; ez a szomorúság azon-
 ban utóbb maradandó vigságra változott,
 mind az élőkre, mind az utána jövőkre néz-
 ve. Halotti tisztelkedésére nagy sokaság
 tódult össze Pannonia' vidékeiről; teste a
 királyi szék' helyére, Fejérvár' városába
 vitették. És mivel az általa építettett Bol-
 dogasszony' fejedelmi egyháza még nem
 vala fölszentelve, a főpapok tanácsot tart-
 ván azt határozzák: szenteltetnék föl előbb
 a templom, és a test azután temetessék el.
 Az egyház' ünnepélyes fölszentelése után
 annak közepén tétették le a test fejér már-
 vány koporsóba, hol érdemei által jó ideig,
 sok nyavalgó lázbeteg, sanyargatás és
 nyomorúság alatt sohajtozó, s törvénytelenül
 elnyomatott számtalanszor nyere
 Istentől jótékony enyhületet; hol az an-
 gyalok nem egyszer többek' hallatára
 éjenként zengzetes éneket hangoztatának,
 s az egyház' falai közt gyakran a legkel-
 lemesb illat' édessége terjedt el.

XX.

XLV. évig nyugvék tehát a szentsé-
 ges test ezen egy helyben, valamelly cso-
 dajelnek nyilvános feltünése nélkül, an-
 nak bámulatos titok fedezte végzéséből,
 ki szenteiben dicsértetik: hogy a hány
 éviglen testének súlyával felruházott
 lelke érdemes vala a szent kegyelem'

spiritualis gestare merebatur. tot corpus humi grauedine pressum et in puluerem redactum. et hic tempore predestinato declarari dignius. et in resurrectionis die renouari gloriosius haberetur. (uel mereretur.) Hoc quorsum respiciat quid designet oculis spiritualibus delectat intendere. quod sine preordinationis affectu diuine factum non estimatur. forsitan quedam in ipso terreni pulueris aspersio! igne diuine examinationis purificanda remanserat. sine qua regnantes quasi quodam iure potentiali uitam presentem uix aut nullatenus transire queunt. Interiectis itaque XLV annis cum ad prestanda per eum mortalibus misericordie sue beneficia sancti sui uellet deus iam merita declarare ex romane sedis institutione. apostolicis litteris sancitum est. ut eorum corpora eleuari deberent! qui in pannonia christiane fidei semina iacentes! sua eam predicatione uel institutione ad dominum conuertissent. Adueniente uero tempore declarationis eius! et laudabilis gratie eius quam per ipsum gens hungarica pro meruit in mundo diuulgande! rex ladizlaus qui tunc rempublicam amministrabat. uniuersa honestate morum preclarus habitus et uirtutum fulgore conspicuus. laudibus et seruitio dei perfecte deditus. spiritus paracliti perlustratione tactus. habito colloquio. cum episcopis et primatibus et totius pannonie sapientibus triduanum cunctis indixit ieiunium. ut quod communis catholicorum utilitati spiritus sancti do-

ajándékával viselni e világi országlás' koronáját: a föld' terhe alatt annyi ideig hamvadott teste is méltó lehessen mind itt az arra rendelt időben nagyobb diszszel ragyogni, mind a feltámadás' napján új dicsőségben előkelendeni. Mire mutat ez, és mit jelent, azt lelkileg gyönyörű szemlélnünk, és gondolnunk, hogy ez isteni elővégzet' kegyelme nélkül nem történheték; talán némelly földi pornak az isteni vizsgálat' tüzével kitisztítandó hinteménye marada fen rajta, melly nélkül uralkodók, mintegy hatalmassági jognál fogva alig, vagy épen nem mulhatnak ki ez életből. XLV. évnek lefolyta után tehát, midőn az Isten e szentének érdemeit fényre akará deríteni, hogy a halandók általa nyerendenék irgalmának jótéteményeit, a romai szék' intézvénye szerint egy apostoli írásban rendelteték, hogy azoknak testei vétessenek föl, kik Pannoniában a keresztény hit' magvát hintvén, azt hirdetésök és oktatásuk által az Urhoz térítették. Megérkezvén pedig kijelentésének és széles e világon kihirdetésének, mint azon dicsőséges kegyelmének ideje, mellyet a magyar nemzet általa érdemelhete, László király, ki ez időben a köztársasági kormányt vitte, ki általános jámbor erkölcsiért nevezetesnek, ragyogó erényeiért jelesnek, és az isteni tisztelet iránt tökéletesen hódolónak tartaték, a vigasztaló Szentlélek' sugárzatától indittatván összegyűjté a püspököket, főurakat és az egész Pannonia' bölcseit; kikkel értekezvén, harmad napi közös böjtöt rendele, hogy a mi Szentlélek' adományából, melly minden testi s lelki

nis animarum et corporum salutem operantibus uideretur fore proficuum! communi cunctorum deprecatione. ieiuniis et elemosinis! fundata. per manifestationem signorum a christo deberet esse querendum. Sed ut ostenderet dominus quante misericordie rex sanctus fuerit adhuc mortali uiuens in corpore. qui iam cum christo regnans se demonstrabat adhuc pre ceteris operibus approbare. cum triduo sanctum eius corpus totis uiribus eleuare satagerent. nulla de loco suo potuit arte moueri. Eo namque tempore exigentibus culpis inter predictum regem ladizlaum et fratrem eius salomonem grauis orta seditio fuerat. ob quam salomon captus in carcere tenebatur. Cum ergo pro eleuando corpore frustra conarentur. quidam inclusa iuxta ecclesiam sancti saluatoris in bukan sumlui nomine karitas cuius uite percelebris tunc temporis opinio ferebatur. reuelatione sibi celitus facta. regi mandauit! eos incassum niti. non posse sancti regis transferri pignora! donec salomoni a carcerali absoluto custodia libera indulgentia preberetur. Illo itaque e carcere producto et triduo iterato ieiunio cum ad transferendas reliquias sacras! tertia die uentum fuisset. lapis ingens superpositus tumbe! tanta uelocitate sublatus est ac si nichil ante ponderis habuisset. *)

üdvösségnek eszközlője, az egész kereszténységre boldogságot látszék hozandani: annak csodajeleiben feltünését mindenki egyesülten böjtre, s alamizsnára alapított esdekléssel kénytelenítették Krisztustól kérni. De hogy megmutatná az Ur, milly irgalmas vala a szent király még gyarló testben éltekor, az iránt akkor is, midőn már Krisztussal uralkodék, nyilvánítá minden egyéb cselekedet fölötti méltánylatát; a mint harmad napig fáradhatlan törekvéssel erőlködének a szent testet fölemelni, az semmikép sem vala helyéből kimozditható. Akkoron ugyanis, az elkövetett vétségek ugy hozván magokkal, az említett László király, és Salamon, annak unoka-testvére között nagy viszátkodás keletkezett, melly miatt Salamon fogolykép tömlöczben tartaték. Midőn tehát hasztalan töreködének a testet fölemelni, egy az akkori vélemény szerint igen hires életű apácza kinek neve Caritas, Üdvöztönk' bakkony sumlai (somlyai) egyháza mellett tartózkodván, mennyei jelentésre tudósítá a királyt, hogy hiába törekednének: a szent király' tetemei addig föl nem vétethetnek, míg Salamon fogságától felmentetvén, szabadsággal meg nem ajándékoztatik. Ennek tehát a fogságból kivézetése, s a harmadnapi böjtnék ismétlése után, midőn harmad nap múlva a szent tetem' átviteléhez fogtak, azon nagy kő, melly a koporsóra nehézkedék, olly hirtelen hengerítették le róla, mintha azelőtt súlya sem lett volna.

*) Itt e következő sorok ismételtetnek: „Adueniente uero tempore declarationis eius. et laudabilis gratie quam per ipsum gens hungarica promeruit in mundo diuulgande rex Wladizlaus qui tunc rem

XXI.

Completo igitur tertie diei ieiunio et uespertuali officio cunctis diuine miserationis beneficia per beati uiri meritum prestolantibus! subito plebem suam christo uisitante miraculorum insignia per amplitudinem domus sancte funduntur celitus quorum pluralitas quoniam ipsa nocte numerum excesse- rat. illud euangelicum hic libet introdu- cere. quod mundi saluator iohanni per nuntios sciscitanti. an ipse sit qui uen- turus est per responsum mandauerat. ceci uident. claudi ambulant. surdi au- diunt. leprosi mundantur. manci corri- guntur. paralitici curantur. quorum ta- men aliqua quia cuncta non possumus innotescere satagimus. Iuuenis quidam omnibus membris dissolutus annis XII. paralisim passus. manuum et pedum carebat officio. qui parentum adiumento uectus illuc recepta totius corporis so- sipitate signorum fecit initium. atque ad altare haud segniter currens omnium christo laudes clamantium augmen- tauit gaudium. Alius quoque puer septennis a natiuitate contractis neruis genibus et manibus reptabat quem parentes fide pleni. beati uiri suffragio conferentes. ipsi prostrati iuxta sepul-

XXI.

Vége levén tehát a harmadnap böjt- nek és vecsernyének, midőn várva várták mindnyájan, e szent férjű érdemének te- kintetéből az isteni kegyelem' jótékony- ságát, legott meglátogatván Krisztus az ő népét, mennyei csodajelek tölték be a nagy térségű szentegyházat; de mivel so- kaságuk azon éjszakán felülmult minden számot, itt egyedül azt kívánjuk az evan- geliomból eléadni, a mit Megváltónk Já- nosnak azon kérdésére: ő-e az, a ki eljő- vendő vala? küldöttei által adott felele- tül; a vakok látnak, sánták járnak, süketek hallanak, poklosok megtisztulnak, cson- kák helyre állanak, inaszakadtak meggyó- gyulnak; ezek közül mivel mind elő nem adhatjuk, néhányat mégis iparkodunk megismertetni. Bizonyos béna tagu, s XII. évig inaszakadozott ifju, kezeit és lá- bait nem használhatván, szülőinek se- gitségével szállittaték oda; s vissza- nyervén az egész testének épségét, ő volt a csodajelek' kezdője: ki nem henye futásával az oltárhoz, öregbité a Krisztust dicsérőleg éneklő sokaság' örömét. Ismét egy más hét évű gyer- mek, születése óta összezsugorodott idegei miatt négy kéz-láb csuszott; kinek szülői teljes hittel bizván a szent

„publicam administrabat. uniuersa morum honestate preclarus. habitus et uirtutum fulgore conspi-
„cuus. laudibus et seruicio dei perfecte deditus. spiritus paracliti perlustratione tactus. habito col-
„loquio cum episcopis et primatibus et totius pannonie sapientibus triduanum cunctis indixit ieiunium
„ut quod communi catholicorum utilitati spiritus sancti donis animarum et corporum salutem operan-
„tibus uideretur fore proficuum. communi cunctorum deprecatione ieiuniis et elemosinis fundata per
„manifestationem signorum a Christo deberet esse querendum.“

chrum secum posuerunt gratiam petitori. Quam mox consecuti! contractionem neruorum in filio distendi mirabantur. et consolidatis genibus et plantis omnes eum incedentem uidentes. Christi nomen in beati uiri meritis laudabili clamore glorificauerunt. Quem rex deo deuotus pre nimio gaudio lacrimatus. manibus a terra leuatum ad altare portauit. ubi imno laudis. prolato gratias deo pro beneficiis prestitis in sanitate pueri. cum omnibus qui aderant fauorabiliter egit. Sic totam noctem deus per famuli sui uenerationem multorum fulgoribus signorum. mirabiliter perlustrauit. populus uero uigiliis et orationibus intentus miraculum unum quodque laudum clamoribus manifestum facere non cessabat. His inserendum uidetur! et illud quod non solum ibi presentes. sed longe quoque positi! suffragantibus eius meritis! celebrem consecuti sunt salutis effectum. Nam cum eleuationis ipsius undique cepisset fama crebrescere. uariis obsessi langoribus ex omnibus hungarie finibus ad eius sanctum tumulum quo quisque poterat modo festinare ceperunt. Sed cum aliis procedentibus alii grauiori debilitate prohibiti. simul peruenire nequirent. simili tamen misericordia in uia innumeri sanati sunt. Vnde permansuram beneficiorum sancti regis memoriam! complures per eum sanitati redditi. in eodem ubi sanati sunt itineris loco. grandes aggregauerunt acceruos lapidum. qui longo ibi tempore postmodum fuerunt. Sed et mulier quedam cum inter hec filius eius exalasset

férfiu' közbenjárásában, leborulván vele együtt a koporsó mellé, kegyelmet esdek-
lének. Ezt legott meg is nyervén, csodál-
koztak, hogy fiuknak merevedt idegei
tágulának; és látván mindnyájan, hogy
erős térdeire s lábaira kelve járna, kiáltás-
sal dicsőíték Krisztust a szent férfiu' érde-
meiben. Az áhitatos király szertelen örö-
mében könyezvén, őt kezeivel nyalábolá
fel a földről és az oltárhoz vivé, hol dicsé-
rőleg énekelvén, forró hálát ada az Isten-
nek mindazokkal, kik jelen valának, ezen
gyermek' épségén tett jótékonyságáért.
Igy deríté Isten csodálatra méltólag szá-
mos jelenések' fényére az egész éjet szol-
gájának tisztelete által; a nép pedig émet-
ten böjtölvén, meg nem szűnt mindegyik
csodajelenésre hálakiáltásra fakadni. Azt
is ezek közé vélem vethetők, hogy ér-
demeinek közbenjárása által nem egyedül
azok gyógyultak meg foganatos szeren-
csével, kik jelen valának, hanem a távollé-
vők is. Mert midőn terjedni kezdé min-
denfelé szentek közé számitásának híre,
szent koporsójához kezdének sietni, a mint
kitől telheték, Magyarország' minden ré-
szeiből mindazok, kik valamelly betegség
alá voltak vetve. De mig sok odaérkezék,
sok súlyos betegsége miatt oda nem jut-
hata, ut közben mégis hasonló kegyelmet
nyerve meggyógyult. Azért a szent ki-
rály' jótékonyságának maradandó emlékje-
léül sokan, kik általa nyerték vissza egész-
ségöket, ut közben, a hol meggyógyultak,
nagy körakásokat halmoztak össze, mel-
lyek azután is ott voltak sok ideig. Egy
asszony is, midőn ezalatt fia meg szűnt él-
ni, ki egyetlene volt, a szent király' kopor-

spiritum. qui sibi fuerat unicus exanime nati corpus iuxta sancti regis tumulum deposuit. dei et sancti eius super eos imploratura solamen. Mira quidem res nostris obstupenda temporibus non prius mulier orare destitit quam filium quem defunctum collocauerat uiuentem accepit.

XXII.

Mane facto die post assumptionem sanctissime uirginis marie quinto conuenientibus in ecclesiam cum rege principibus cum clero pontificibus primum missa pro defunctis est celebrata. deinde sublata tabula marmorea! que pauimento prominebat. postquam peruentum est ad tumbam tanta flagrantia suaue redolentis odoris in apparitione ipsius. omnes qui aderant circumdedit. quod in medium paradisi deliciarum domini se raptos opinarentur. Ipsa quoque tumba plena fuit aqua parum rubenti. quasi oleo permixta in qua uelud in basalmo (balsamo) liquefacto quieuerant ossa pretiosa. Quibus in mundissimo linteamine collectis! in ipso liquore diutissime quesitus est anulus. qui beati uiri dextre fuerat impositus. Quo non inuento ceperunt quidam iussu regis aquam in caldarias argenteas et dolia effundere. ut euacuato sarcophago certior anuli fieret inuentio. Sed mirum in modum quanto magis liquor effundebatur. tanto plus eo crescente tumba replebatur. Quo uiso miraculo haustam aquam loco suo restituerunt. nec tamen ea refusa magis ob hoc tumba repleta fuit. Tunc cooperto sepulchro laudes et gra-

sója mellé tévé le gyermeke' holt testét, hogy az Istentől és e szentétől vigasztalást kérendene. Csodálatos, és korunkban bámulatos történet: a nőszemély addig félbe sem szakasztá esdeklését, míg fiának, kit holtan helyezett oda, életét vissza nem nyerte.

XXII.

Megvirradván azon nap, melly a Nagy-Boldogasszony' ünnepe után ötödik vala, fejedelemmel a honnagyok, püspökökkel az egyházi személyek a szentegyházba seregelve össze, eleinte halotti mise mondaték, azután elmozdittaték a padolathól kiálló márvány tábla; s miután lementenek a sírig, feltünésére minden jelenlévőt olly kellemes szaglatu illat vette körül, hogy az Ur' édeni gyönyöreinek közepette lenni látszatnának. A koporsó maga teli volt kevéssé vereses, mintegy olajjal elegyített vízzel; ebben, valamint olvasztott balzamban usztak a drága tetemek: melyek igentisza gyólcba szedetvén, magában a nedvben sokáig keresteték azon gyűrű, melly a szent férfiu' jobbára teteték. És mivel rá nem akadtanak, nékik a király' parancsolatából azon vizet, melly a koporsóban vala, ezüst kupákba s edényekbe kezdék töltögetni, hogy ezt kimerítvén, a gyűrűt annál bizonyosabban meglelhessék. Azonban minél több nedvet ürítének, annak szaporultával a koporsó csodálatra méltólag annál inkább töltözék. Látván ezen csodát, a kimerített vizet helyére tölték vissza; de azért a koporsó ennek visszaöntésével jobban meg

tias diuine pietati proclamantes. cum inuento thesauro beatissime marie dei genitricis et perpetue uirginis altare re-pecierunt. Interim deus qui est mirabilis in sanctis suis! effusis sue largitatis beneficiis. tam extra quam intra basilicam salutem petentibus miraculorum suorum signis se presentem esse notificauit. in tantum ut tempus illud dominice conuersationis inter homines uideretur reuolutum. de quo legitur omnes qui habebant infirmos uariis langoribus ducebant illos ad ihesum et curabantur. Hec omnia uirtus diuina non solum ipsa die. sed post tempore multo per merita famuli sui dignata est operari. quod etiam de aliis regionibus audita beneficiorum dei fama pro recuperanda sanitate. diuersarum inualitudinum morbis laborantes! ad suffragium uiri beati cum magno desiderio conuolarent. Comitissa uero quedam nobilitatis eximie matrona comitis albi udalrici socia regis wladizlai sororis filia nomine machtildis tribus continuis annis dolore uiscerum grauata iam morti proxima fuit! que a suis in feretro delata mox ipsa die qua beati uiri tumulum attigit. paulatim se meliorari sensit. ac in breui uite prioris sospitate recepta! magnalia dei per famuli sui merita in se remunerata diuulgauit. Cetera uero miraculorum dei prodigia. pro dilectione famuli sui celi-tus ostensa. non ideo quod fastidirem non scripta dereliqui. sed quia non soli mihi pluit dominus. qui super bonos et malos solem suum clarescere facit beneficiorum ipsius multipliciter cuncto-

nem telék. Mire a koporsó' bezártával, az isteni kegyességnek háladicséretet kiáltának, és a talált kincscsel a boldogságos szűz Máriának, Isten' anyjának oltárához tértenek vissza. De az Isten, ki szenteiben csodálatos, bőven árasztván jótékony-ságát mindazokra, kik e fejedelmi egyházban, vagy azon kívül segedelemért esedeztek, csodák által jelenlétét annyira kijelenté, hogy azon idő alatt az emberek tetszőleg az Istennel társalkodnának, miről olvastatik: mindazok, kiknek sokféle erőtlen betegek valának, azokat Jézus elébe vezeté, és meggyógyultak. Mindezeket az isteni hatalom nem csak az nap, hanem azután is sok ideig olly kegyesen gyakorlá szolgája' érdemeinek tekintetéből, hogy jótékony-sága' hírére más tartományokból is sokféle betegségben sínlők egészségök' visszanyeréseért vágyton vágyva siettek e szent férfiu' segedelméhez. Egy fényes származatu grófné asszony-ság pedig, feje'r Udalrik gróf' társa, László király' leánytestvérének Mathild nevü leánya, három álló évig bélfájásban szenvedén, már szinte halálához közelíte: ez övéitől gyászpádon hozaték, és mindjárt a szent férfiu' koporsójához érkezte' napján érzé jobbulását; ki visszanyervén előbbi egészségét, hirdeté az Isten' dicső műveit, hogy szolgája' érdemeinek ő vette jutalmát. A többi Isten' csodáinak, szolgája' kedvéért mennyből bocsátott bámulatos jeleneteit, nem unalomból hagyom jegyzetlennül; hanem mivel az Ur nem egyedül nekem nyújt kegyelmet, ki a napot jók és rosszak felett egyképen tündökölteti: minden-

rum proficuo consulentem innumeris sapientibus quos hungaria fouet et amplectitur. stilo declarandum commendauit.

XXIII.

Illud tantum in fine codicis addere decreui. quam miro pietatis dei munere diu quesitus et non inuentus anulus. cum ipsa beati uiri dextera post translationis eius terminum est manifestatus. Monachus quidam nomine mercurius! qui in ordine clericatus! thesauri perpetue uirginis custos fuerat. etiam per amorem celestis patrie seculo renunciauerat. ipsa hora qua tumulus fuerat apertus. ne quid sanctarum reliquiarum raperetur. redargutione regali pro cul inde est remotus. Cui tristi uultu in choro residenti iuuenis quidam albis uestibus uestitus pannum inuolutum tradidit dicens. Hec tibi committo seruanda cum tempus fuerit manifestanda. Post completionem officii sacri monachus in angulo domus pannum expandit! integramque uiri dei manum cum anulo mirifici operis cernens expauit. atque secum nemine sciente ad monasterium quod rex suo regimini commendaauerat tempus a iuvene sibi predictum. a christo prestolaturus deportauit. Ibi diu solus absconditi. in agro thesauri custodiam et excubias exercuit. post fundatores ipsius cenobii conscios fecit. ad ultimum appropinquante tempore rei declarande regis ad noticiam perduxit. Qui mox coadunatis episcopis et hungarie primis multis a X-o miraculorum ibi

kinek hasznos sokféle jótéteményeinek feljegyzését azon számos tudósra bízta, kik Magyarország' kebelében ápolatnak.

XXIII.

Egyedül azt határoztam a könyv' végéhez adni, mi különös isteni jószág' ajándékából födöztették fel a sokáig keresett és meg nem talált gyűrű, magával a szent férfi' jobbjaival, átvitelének ideje után. Egy Mercurius nevű szerzetes, ki mint papirendű, a szűz anya' egyházában kincstárnok, a menyei haza iránti szeretetből a világról is lemondott vala, azon órában, midőn a koporsó felnyittaték, nehogy a szent ereklyéből valamit elragadjon, a királytól megdorgáltatván, onnan elmozdították. Ennek, midőn búsan üle a karzaton, egy ifju feje' öltözetben összetekert szövetet adott át, mondván: Ezeknek, annak idejében fölfedezendő'knek őrizetét rád bízom. Mihelyt vége lett az isteni szolgálatnak, a szerzetes felbontá az épület' egyik sarkában azon szövetet; s midőn abban az Isten' emberének teljes épségű kezét, és bámulatos munkával készült gyűrűjét látta, megrettent, s magával, a nélkül, hogy valaki tudta volna, azon monostorba vitte, mellynek igazgatása a királytól rá vala bízva; ott várván be az ifju által Krisztustól megjövendő'lt időt. A monostorban elrejtett kincsnek ott egyedül ő vala sokáig vigyázó őre; azután a monostor' alapítóit értesíté: közeledvén végre kijelentésének ideje, tudtára adá a királynak; ki legott egybehivatván a püspököket és az ország' főbb embereit, miután Krisztus csodajelek

beneficiis erogatis. eleuande viri dei dextere diem statuit celebritatis. Quid est fratres quod ceteris membris dissolutis et in puluerem carne redacta penitus disiunctis sola dextera manus ossibus cute cum nervis adherente sue seruauit decus integritatis? Non aliud arbitror diuini consilii profunditatem in huius excellentia facti uoluisse declarare. nisi dilectionis opus et elemosine cunctos uirtutum gradus ascendere. Vnde ueritas dicit in euangelio. Beati misericordes quoniam ipsi misericordiam consequentur. Et item Date et dabitur uobis. Item in alio loco. Sicut aqua ignem. ita elemosina peccatum extinguit. Merito beati uiri dextera fuit aliena putredinis. que semper pietatis flore reuirescens in alendis pauperibus nunquam uacua — — donis erogationis. Subuenit quidem in necessitate (p)ositis. liberauit oppressos a iugo captiuitatis. uestes et hospitalitatem prebuit peregrinis. uiduarum et orphanorum miseras et indigentias suas esse computauit. cenam et mandatum dominicum in lauandis egenorum pedibus cotidie renouauit. elemosinas non de rapina uel aliorum dampno sed de proprii sumptus sacculis effluere fecit. ut domos dei diuites efficeret sibi uoluntatem habendi subtraxit. sicque cunctis ad nutum diuinitatis proficiens carnem suam cum uiciis et concupiscentiis crucifixit. Inde sibi est corporis et dextere delectabilis et miranda ueneratio. inde dulcis et felix

általott számos segedelmet mutatott volna, ez Isten' embere' jobbjának föl vételére ünnepélyes határnapot rendele. Mi dolog atyámfiai, hogy minden egyéb tag eloszlék; és a testnek meghamvadta után végképen eltűnék: egyedül a jobb kéz, csontjainak és bőrének idegeihez tapadtan, tartá meg épsége' disztét? Ugy vélem, nem mást akara az Isten' rejtélyes szándéka ezen jeles történet által megmutatni, mint azt, hogy az emberszerető segedelem, és alamizsna minden egyéb erények fölötti lépcsőkre emelkedik. Azért mondja az örök igazság az euangeliumban: Boldogok az irgalmasok, mert ők irgalmasságot nyernek. És ismét: Adjatok, és adatik nektek. Valamint más helyen: Miként a víz a tüzet, az alamizsna akként oltja el a bűnt. A szent férfit' jobbja méltán vala ment a rothadástól; mellyben mindig kegyesség' virága diszlett, melly a szegényeket irgalmaskodással táplálta szünetlen: mert segedelmet nyujta az ügyefogyottnak, megszabadítá a rabság' igája alatt sínlőket, a zarándokot ruházta s vendégül fogadta, az özvegyek és árvák' inségét és szükölködését sajátjának tekinté, az Ur' vacsoráját és parancsát a szegénység' lábmosásában naponként megujtá, alamizsnát nem ragadományból, sem más' kárával, hanem saját erszényéből osztogata; hogy Isten' házait meggazdagítaná, akaratja semmi birtok után nem vonzodék: és ekkép minden tetteiben az Isten' akaratja szerint munkálván, elfojtá a test és bűn' kívánságait. Innen származék tetemeinek és jobbjának vidámitó és bá-

eterne uite retributio. inde desiderabilis supernorum ciuium cohabitatio! ubi ipsum irradiat semper lucens et indeficiens splendor unius summeque deitatis patris et filii. et spiritus sancti per infinita secula seculorum. AMEN.

mulatos tisztelete, innen azon édes és boldogító örök élet' jutalma, innen az ég' lakói között kíváncs tartózkodása: hol ragyogást áraszt rá a mindig világító és szünetlen fénylő tündöklése az egy és legfőbb Istenségnek, Atyának, Fiunak és Szentléleknek mind örökön örökké. Amen.

FÜGGELEK.

BODOGHSAGUS ZENTH ISTWAN

kýrlnak Innepeeröl. *)

(M)Isericordia et veritas custodiunt regem, et roborabitur clemencia tronus eius prover. 20. capitulo: Irgalmassaag es ygassaagh megh órýzýk az kýralt es kegyelmesseegghel megh erősswltetýk ew neký býrodalma. ez ygheek vannak meg ýrwan bólch eeggýk kenyweenek hwzad rezeeben: meel' ygheek meltan vee-tethetnek dýchóseeges zent Istwan kýrlnak nowe dýcheeretýre, ký mýgh ez vylagon leen, nagy ýrgalmassagban ygassagban es kegyelmesseegben eele ez zegheen wý kerezttýen neep kózót, mýnemew zenthseeges eeletben kedeeg vee-gezee el ýdeýeeth Az sok choda teetel, es anýazent egyhaaz nýlwan vallya es býzonóyttýa Býzonýawal azert meltan keel ez dýchóseeges Cristus Jesusnak valztot výtezeet es Confessoraat, ýelessen ez zegheen magýar orzaghbely nyomorwlt neepnek dýcheerný týztólný, kýknek wr isten keralý meltosagwl, es Apostol gýanaant adaa hogý mýnt tanwsagawal es ýo eeleteenek peldaýawal tanoýtana-a ygazgathnaa otalmaznaa, es az erek ýdwesseeghnek wtaara vonnaa : Azert ze-

*) Közölve az előszóban XXII. szám alatt megismertetett, és a magyar nemzeti Museumban őrzött papír (Érdy-)codex után; mint emlékezetes, nem ugyan történeti kutfő (minőül több állításainál fogva nem tekinthető), hanem oly hazai r é g i s é g, melly főleg irodalmi szempontból nagy beccsel bír.

relmes atyamffyaÿ nagy zerelmetes zolgalattal, es aÿoytatus halaa adassal tartozwnk ez bodogssagus zent kÿrlnak, kÿ mÿat ennÿ sok lelky testÿ yokat erdemlettwnk Ha kedeegh ew halando eeleteeben ollÿan zorgalmatos wolt ez zegheen neepnek Idwesseegeen es otalmazasaan, haat mÿt veelhetwnk teet es teezen, az halhatatlansagban, zenetlen kenyereghween wr istennek elette, az ew zegheen nepeerth. Netalantan reeghen elveztwnk volna, mÿ gonoz byneÿnkeert, ha Az eedes Azzonÿwnk zÿz mariawal az zent kÿrlyok ew kegyes essedózeesóknek mÿatta nem taplalnanak. Kÿról wgÿ eenekól anyazent egyhaaz ez maÿ zenth zolosmaban. Idwez leegÿ bodog zenth Istwan kÿral, te neepednek nemes remeenseege. Idwez leegÿ mÿ meg tereesewnknek byzon doctora es Apostola. Idwez Leegÿ mÿndden Zentsseeghnek es ÿgassaghnak feenes tÿkóre the mÿattad hÿttewnk Cristus Jesusban, te mÿattad ydwózewlwnk es Christusban keerwnk ÿmagÿ eghaazÿ zolgalokeert ees, hogÿ eegÿ ellenseegh se leegÿen ragadozo ez te neeped kózót Amen.

Bodogssagus Zent Istwan kÿrlnak es Confessornak dÿcheeretes meltossagarol, es zentseeges eeleteeról akarwan zolnÿ, doctoroknak mondasokbol heet nemes tÿztóletes aÿandekokat talalwnk kÿkkel wr isten ez ew zerelmes zolgayaat anya zent egÿ hazban ffeel magaztalaa, eegyeb kÿraloknak es orzaagh byro fejedelmeknek felette.

Elssew meltossaagh mondatÿk. Angÿalÿ ÿzeneth, mert wgÿ olwastatÿk rola hogÿ wr isten ew zent ÿsmeretÿ es valasztasa zerent mÿnt az zeep rosaat az tó-wÿsk kózzól azonkeppen zent Isthwant, az pogan zÿlektewl maganak valaztaa, kÿnek fees (fénes, fényes) foganattÿaat mennÿeÿ zent kówet atal ÿzenee megh, kÿben nemÿkeuppen hasonlattateek wrwnk Jesushoz. Azzonÿwnkhoz es kerez-tólew zent Janoshoz ez eellyen nagÿ meltosagus zentókhóz.

Masod meltossaggal zeretee wr isten, zent nevezethnek hÿwatallÿawal: Mert mÿkoron ýmaran az ew zÿleÿ kerezttÿennee lettenek volna, es az hyw-seegben eelneenek es az jambor Azzonÿ allat zÿleseéhez kózelgethne, nekÿ ye-leneek prothomartÿr zent Istwan es monda ewnekÿ: Bÿzzaal azzonÿ allat wr istenben, es leegÿ bÿzonÿos benne, mert ÿme ffÿat zÿlz, kÿnek ez orzaagbely neep kózót k raly Corona adatÿk es az en newemet agÿatok ew reea. Az zazzonÿ allat nagy chodalattal monda ky vagÿ wram, es kÿ newed. En vagyok wgy mond prothomartÿr Istwan kÿ Cristus Jesuseert elezer zenvettem es el enÿezeek. Es mÿkoron az bodogh magzat zÿletót volna, zent Albert pÿspek ÿzteregomot az zent newre meg kereztólee.

Harmad meltossaggal zeretee, erek Idwesseeghnek bÿzonÿos batorssagawal: O zerelmes atyamffyaÿ, bÿzonÿawal nagÿ istenÿ aÿandeeek es malaztossaagh: kÿt wr isten meeghez vÿlaghy eeletben az erek Idwesseegre valazt mÿndden feelelem neelkÿl: kÿt kewes zentóknek olwaswnk enghedóthnek lennÿ.

Negyed meltosaag hogy wr isten ewtet sok keppen valo meltosagokkal zeretee Kÿket egÿzórssmÿnd nem ÿghen olwaswnk enghedóthnek lennÿ. Elssew mondatÿk istentÿwl adatot nemes kÿralsaagh, masod dÿcheeretes apostolssaagh: harmad doctorsaagh: O byzonyawal nagÿ istenÿ aÿandeeek kÿnek eell en es ennÿ malazt enghettetyk wgÿ olwastatyk ew rola hogÿ mÿkoron ÿmaran ffeel seerdÿwt volna. Dÿakÿ twdomanban ees bólch volna. eegÿbe hÿwataa ew attÿawal ez orzaagh belÿ wrakath es nemesseket, kirallyaa teweek ewtet. Es annak wtanna azon eztendóben, mÿkoron Cristus zÿletetynek wtanna ÿrnanak kÿlencz zaaz kÿlenczwen heet eztendóben zent Istwan kÿrálnak kerezttÿen attÿa bodogwl es ÿo hÿtben kÿ muleek ez vÿlagbol es vÿteteek az erek bodogssagban. Zent Albert pÿspek ees azon eztendóben menween az pruzok kózzee predicallanÿ es martyromsaghnak Coronÿaat vewee. zent Istwan kÿral kedeeagh fogaa magaat Istennek zent parancholattÿa valo eeetre,

Ewtód meltossaggal zeretee wr isten nagÿ tekeelletes es eerdemes eeletnek malaztossagawal: mert vala mÿt keer vala wr istentÿwl, mÿndmeg nÿerÿ vala, sok chodakat ees teezen vala wr isten az ew zent eerdemeenek myatta kÿket ha mÿnt elówe newezghetneenk nehez volna chak halgathnÿa ees:

Hatod meltossaggal zeretee wr isten: meennÿeÿ feenló chodalatokkal es ÿelenetekkel. Gÿakorta a ÿewendóket megh ÿsmer vala zent leeleknek ÿhleseeból. Azt ees meg ÿsmerÿ vala meeg annak elette mÿkoron gonoz tanach, es haborwssaag törteent ez zegheen magÿar orzaag ellen. Olÿ ÿghen elhatalmazot vala kedeeagh az istenÿ latasban, hogÿ mÿkoron aÿoÿtatus ymachagaban volt el ragattatot neha leelkeeben. Neha test zerent ees fel emeltetót az ffeeld zÿnról: ew zentsseeges eerdemeenek mÿatta: Meel zorgalmas bwzgosaga volt kedeeagh anÿazent egÿhazhoz: nÿlwan vagÿon: mert nem chak ez orzagban rakattatot zent egÿhazakat. De Jerwsalemben, Constantinapolban, Romaban es sok orzagokban: kÿkból megh ÿsmertetyk kerezttÿenseeghóz valo zomeehozasa, es wr istenhóz valo zeretety

Heted meltosaggal zeretee wr isten ez zent kÿralt, ew zent halalanak choda keppen valo ÿsmeretywel, kÿt nÿlwabban megh hallwnk az ew zent eeleteból.

Sequitur Legenda.

Wr Jesus Cristus zÿletetynek (igy) wtanna olÿ mÿnt zaaz heÿan ezer ezten-dó felee ÿrwan, mÿkoron teeb orzagok kózót wgy mÿnt ez orzag Cronicaÿaban tallallÿok az Scÿttÿaÿ magarok Constantinapol es eegheez górógh orzagot ffeel dwltaak volna, es ez vÿlagon zertezerenth kerezttÿenseegben ees sok pwztasagot tóttenek volna, mÿeert ewk poganok valanak. Vala azon ÿdónek wtanna eegÿ hatalmas Capitan feÿedelem kÿnek Taxon vala neue, es mÿnd eegheez alffóldet raacz

orzagot, mynd gherek orzaghygh hodoltatty vala. Es lakasa vala taxon óreeny az
 alfföldön, Ez fejedelemnek ydó yartaban leenek ket ffyaý: Geýssa es Mýhaal! Ez
 Mýhal fejedelemnek leenek esmeegh keth ffyaý: eegyk newezee kopaz lazlonak,
 Az masodykat Vazwlnak: kopaz lazlonak ydó yartaban leenek harom ffyaý Andras
 Bela es leunte. Belatwl leen zent lazlo lengel orzagban, kyról nylwabban va-
 gyon meg yrwan zent lazlo kyrál eeleteeen. Taxonnak az elssew ffyatwl kýnek
 vala neue Geýssa, azon ydóben mykron Cristus Zýletetynek wtanna yrnanak
 kylencz zaaz hathwan kylencz eztendóben wr istennek kýwalt keeppen valo malazt-
 tyabol zýleteek zent Isthwan kyrál: zent Istwan kyraltwl teebb ffyaý kózót zýle-
 teek az eedes zyz zent ymre herzegh, kýnek zentsseeges eeleteet, ha isten eg-
 heesseegben hagyan az ew zent yennepe napyan megh hallók nylwabban. Mostan
 emlekózzýwnk az ew zent attyanak meltosagus zent eeleteeról: Mýkron azert Bo-
 dogssagus zent Istwan kyrál feel seerdwlt emberkoraban ywtot volna gyoropodyk
 vala, mynt meenyból adatot nemes magzat, zent aýandeeek mynd wr istennek,
 mynt embereknek latasara, yo erkóchben jamborsagban zent malaztban, isteny fee-
 leleben es zereteben es myndennek wtanna zentsseeghes eeletben, leelkeet
 eeltetween aýotatus ymachagokkal, elmeeýeet meennyey gondolatokkal ez vyla-
 ghý testý eeleteet zent beýttel vgyazassal es zarandok yarassal: felette kylemben
 honnem az mastauý wrak fejedelmek es nemessek.

Mýkron azert wr isten az kyralsagban megh erósóytótte volna, ottan pokol-
 belý sathan wtanna erede, hogy el eýtenee mert nehezzee tarttya vala hogy az
 ew zent eerdemeenek myatta, ez orzagot kezeeból ký zalasztatta volna, Vala azert
 aaz ydóben Somogyssagban egy pogan hatalmas herczek kýnek kwppan vala neue
 ez reeghy kopaz zyrynd fejedelemnek maradeka ký meegh zent Istwan attyanak
 elteeen ees eróssen wralkodyk vala, mynd egheez Somogsagban es zalassagban:
 Mýkron zent Isthwan kyrálnak attya Geýssa ky mwlt volna tamada ffeel ez gonoz
 kegyetlen herzegh. Akarwan zent Isthwan kyrál (anyját?) gonossaag zerent maganak
 veenny, az zent kyralt meg ólny ez mynd ez eegheez orzaghnak wrasagaban esny.
 Zent Isthwan kyrál halwan az gonoz zandekot, egyben hýwaa az magýary wrakat,
 es dýchóseeges zent Marthon pyspeknek seghódelmeet keerwen. ký zalla kwppan
 herczeg ellen. Es tewee hadnaggýaa Vencellinus newó wrat ký yewt vala hozýaa
 neemeth orzagbol. Es mykron nagy eróss ýtkozetót tóttenek volna wr istennek
 yrgalmassagabol adateek az dýadalom zet zent (igy) Isthwan kyrálnak, Es azon
 hadban Vencellinus had nagy, meg ólee kwppan herczegót kyeert nagy sok ayan-
 dekot es týztósseegót veen az zent kyraltwl Es az gonoz hytetlen Somogy hys-
 pant vagataa neegyee. Zent Isthwan kyrál, Eggyk rezeet kyldee ýztragomý kap-
 pwra Az masodykat Wesprýmee Az harmadýkat el ffeel G órree. Az negýedýketh
 el bee erdelben myert mynd ez egheez orzaghnak elleseege volt.

Masod hada zent Isthwan kŕrlnak leen Erdelŕ Waydawal, kŕnek Gŕwla vala newe, kŕnek leanŕatwl valo vala zent Isthwan kŕral, kŕnek Sarolth vala newe, Gyeŕssanak feleseege. Mŕkoron azert ŕrnanak ezer keth eztendóben zent Isthwan kŕral nyomoteek erdelŕ vaŕda ellen, es mŕkoron meg gŕezte volna fogoa meg Gŕwlaat mynd azzon feleseeghewel, es keth ffŕaywal, kŕdee be magyar orzagba foghwa, mert annak elette gŕakortaa való ŕzenettel es ŕrassal yntótte vala ewtet hogy lenne kerezttŕennee es zenneek meg ez orzag haborgatasatwl. De soha reea nem haŕthataa, hanem az hŕtetlenseegból Nagy erózak es wgŕ mŕnt akarat-tŕa ellen mŕnt ew hozŕaa tartozowal: kŕ haŕtaa es megh kereztóltetee. Annak wtanna Jamborwl eelween, wgŕ tartaa mynt ŕo attŕaat es holtok wtan ffŕeŕeer varat nagŕ tŕztósseeggel temettetee el. Es erdewseegh az ŕdótwl foghwa magŕar orzaghoz halgatot, mynd ez ŕdeŕglen.

Harmad yeles hada leen zent Isthwan kŕrlnak az Bologarok es olahok ellen howas el fóldeeben kŕkkel annewal erósebben vyaskodeek mygh eróseb helyen lakoznak vala, kŕknek feŕedelmók keean vala, de mŕkoron megh gŕezte volna ewket, nagy mondhatatlan keenchót es kazdagssagot nŕere Es az orzagot adaa tŕztwl eg' reeghŕ ósynek kŕnek zoltan vala newe. Es haza ŕewe az zent kŕral nagy nŕereeseeggel magŕar orzagban. Az Zoltan ffŕeyedelem kedeeagh hawas el fóldeeben nagy erekes leen es hatalmas kŕtwl zarmazanak az Zoltanok, es ez orzagtwl el zakadwan nagy sok nyomorwsaggal ffŕzeteek meg az ŕo teetelt. Zent Isthwan kedeeagh az nagŕ nŕereeseegból nagy sok zent egyhazakat es kalastromokat rakattata ez orzagban wr istennek Azzonŕwnk zŕz marianak es az meennyeŕ dŕchóseeges zentóknek tŕztósseegókre, kŕket kŕlemb varasokkal valalokkal és kŕwl belól valo zeepseegókkal meg eróssóythween kŕket ez mostanŕ Jobaghwrak es nemessek feel eegheenek el pwztoŕthnak es magoknak foglalnak kŕknek bozzw alloŕa az teremtew wr isten.

Enneel sokkal tób hadokozasŕ voltanak bodog zent kŕrlnak ez zegheen orzagnak otalma mellet, kyket ha mynd meg ŕrnank ŕdó sem zenwednee. Annak okaert keesalkoggŕwnk arrol ew zent newe dŕcheeretŕre, meely zorgalmas lett legŕen mynd ew azzon feleseegewel keslawal zent egŕhazaknak gond vŕseleeseeben. Wgŕ olwastatŕk rolok az orzag Cronicayaban hogŕ myndden eztendóben el ŕaryaak vala ez orzagok meg latogatwan neezógethween myndden zent egŕhazakat kŕkben kŕwl belól ha mŕ fogyatkozaast lattanak addeeg onnan el nem mentenek mŕgh zerewel meg nem eeppóŕtetteek Azonkeppen kesla keralne azzon myse mondo rwhakat olthaar ótózetóket kerezthóket, es eegŕeb eegŕhaazbelŕ rwhakat Megh neezógethween megh wŕogot vala. Towabbaa egŕhazŕ neepekról es feyedelmekról ez zent kŕrlnak oly nagŕ gongŕa vala, hogŕ ennen maga meg latogatta ewket, visitalta examinalta, ha ŕol eel awagŕ gonozwl, ha anŕazent egy-

haazhoz laat, ha vÿgyaz az zegheen neepón, ha pastorssagaat zerewel vÿselÿ Akar papok voltanak awagÿ Calastromban lakozo baratok, ha kÿt latot hallot reesthnek twnijjanak lennÿ meg feddótte corrigalta, ha kÿt latot hallot zent eeletwnek lennÿ azt lelke zerent szerette, es eelt tanachawal. Es Ersekkee pÿspekkee emelte zentólte ewketh; mÿnt olwastatÿk hogÿ zent Martonbol az apathwr zerzetból ÿztragomÿ ersekkee valazta valazta (igy) eegy zent eeletw fratert, kÿnek Sebestyen vala newe: Calachay ersekkee frater Astricosth, pecÿ pÿspekkee frater Maurosth, eel-lÿen zent atyakat kÿk nem pwztoytottak mÿnt az mostanÿak kyk gonossagra nem kóltótteek az zent egÿhaaz ÿozagaat mÿnt az mostanÿak kyk el nem reekentótteek Cristusnak rezeet ÿozagaat mÿnt az mostanÿak kÿk sem hasarttra, sem torkossagra, sem draga rwhazatokra nem veztógetteek az zent Alamÿsnaak mÿnt az mostanÿak: Annak okaert mÿnemew Jamborsagban es zent eeletben eeltenek az reeghÿek, nÿlwan vallÿa anyazent egyhaz Vÿzon ellen az mostanÿ orzaglo es egÿhaz býro feÿedelmekkel pokol nem menÿorzagh telÿk bel Mert zent Gergel doctor mondasa zerent Annee halarra meltok, mene sok zamtalan gonoz torweent hamÿssagot es fórtelmes peldaat holtok wtan hattanak.

Towabbaa meelÿ nagÿ yrgalmas zÿves volt bodogssagus zent Isthwan kÿral, nÿlwan meg ÿsmertettetÿk, kÿról wgy olwastatÿk hogÿ mÿndenkoron ew kÿralÿ aranyas erzeenye tellÿes volt Aran forÿntal: es peenzel, soha oly zeghen hozÿaa nem ywhetót, awagy chak latot volna wton el mwlnÿ ees hogÿ hewon el bochatta volna Eegÿ eeyel kedeeagh ffeel kele es meene kózÿkben az zeegenÿeknek egÿ sakcho peenzel: hogÿ az zeghenÿek azt lattaak volna reea rohananak es mynd peenzeet el ragadozaak Mÿnd zeep kÿraÿl ewz zakalaat ky zaggataak hogÿ mÿkoron azt zenwette volna az isten embóre es Cristus Jesusnak vÿteze nem aloÿttaa tÿztóletlenseggre es bozzwsagra. De nagy eremmel es halaa adassal az eedes teremtó wr istennek zent zÿleÿe keepe eleÿben meene Es terdre esween monda nagy ffeel zowal es sÿrassal. O meennÿey dichóseeghnek kÿralne azzonÿa es ennekem, ÿme kÿt te kÿrallÿaa tetteel az te vÿtezÿd mÿnemew tÿztósseeggel ÿlleteek: ha ellenseegem tótte volna raÿtam haat te zenth seghedelmeddel meg allanaam bozzwmat. De ezt kÿwanom ennekem az erek bodogsagban meg fÿzethnÿ. Idwezeytenknek mondasa zerent. Tÿ feÿetóknek egy haÿ zaala sem veez el: hogÿ ezenkeppen ÿmachagaat el veegezte volna az zent kÿral zÿweeben meg vÿgaztaltateek. Azzonÿwnk mariatwl es nag'' halaa adassal hazaban meene.

Ymaran lassok megh mÿkeppen az Angaÿlÿ zent Coronawal meg koronaztateek: Az ÿdóben mÿkoron Geyssa meg holt volna negyed eztendóre kelween kÿldee be Calachay erseket Romaban wr papahoz, kynek Astricus awagy Anastasius lesthaa vala newe hogÿ ez wÿonnan valo kerezttÿeneknek magyar orzagban kÿldene papaÿ Aldomasth, hogÿ Amÿnemew zenth egÿhazakat rakattatot volna

zentólhetneek megh es eeg' kýraly Coronaat kýwel zentóltethnek ffeel az kýral-sagra, mert meegh chak valasztatus volna. Azon ýdóben mas felól Mýska ees leng'el kýral wr istennek malazttýabol kerezttýennee lett vala. Es wgýan azert az az kýralý meltosagnak Coronazattýaert kýldót vala be wr papahoz, kýnek ýmaran megh zerzette vala az zent Coronaýaat, Es meel napon ky akarnaa kýldene az lengýel kýralnak kówetýt : Azon eeýel istennek zent angýala meg ýeleneek wr papanak almaban mondwan. Az Coronaat kýt zórzótteel honapý napon ýsmeretlen neepnek kówetý ýwnek hozýad, kýk Coronaat keerneek az ew feýedelmóknek, atýaý aldómassal. Es kethseegh neelkýl azoknak aggýad, mert ewtet ýlletý az ew nagy eerdemes voltanak mýatta Es azon keppen Astricus ersek masod napon Wr papahoz bel ýwthwan es az kówethseegót megh ýelenthween mýndden voltakeepen hogy azt hallotta volna wr papa nagy erembe leen raýtta es mýndent megh enghede nagy atýaý zeretettel, Es az angýalý (koronát) neký adaa.

Annak felette eeg'' aran kereztót, hogy zent kýral elót hordoznaak az zent egýhazakat kedeeeg mýnt akarnaa wgý zentóltetnee, Es monda yollehet en zent apostol helyót leegýek De meltan Cristus Jesusnak apostola ký mýat enný neepet haytot megh az wr isten'' Annak wtanna Astricus ersek nagý eremmel haza ýewe zent kýralhoz, es Az lengel orzagbely kýralnak mas Coronaat zerezete. Mýnemew zent eeletben eelt leegýen kedeeegh dýchóseeges zent Isthwan kýral, mýnd hol-týk ky ýelenthety ygheeról ygheere kýwe. Azt lattýok hallyok hogy meegh sem ýob, sem ollýam magyar orzagban nem tamadot, kýben anni ýrgalmassaagh es ýgassaagh lett volna kýknek mýatta meeltan eerdemlee az zent meennýey Confessorssagót ez výlaghy es meennýeý zent Coronaat Es mýnd egheez kereztýenseegben valo dýcheeretes ffeel magaztatasth.

De mýkoron Az kegyelmes wr isten meg akartta volna nýwgothný az sok mwka wtan ew hyw zerelmes zolgayaat : elózór ellyen nemew meennýeý csodawal akaraa az ew zent halalaat ký ýelentený Az ýdóben mýkoron ýrnanak ezer hwzon ket eztendóben : nagy sok eegheteesek leeznek vala az orzagban : nagy feld ýndwlasok, es Aldofoo masod napyaan olý mýnt týz hora felee keth ffenes napok lattatanak az eghón. De annak wtanna eegýee leenek esmeegh : kýk syrattyak vala az zent kýralnak halalaat es ez zegheen orzaghnak halala wtan valo vezedelmeet: kýk mynd be teleenek mýnt az orzaag Cronicayaban megh vannak ýrwan.

Mýkoron azert az zent kýral wr istennek ýrgalmassaga zerent es az ew zent eerdeme zerent mýndden ellenseeghyt meg gýózte volna es kórwl valo orzagbelýekkel bekesegehe lett volna, mýeert az istený zolgalatot felette ýghen zerety es ayóttýa vala Gondollya vala ennen magaban hogy ez sok ez wýlaghy gondot le vethnee rola es ew veenseegeben mýndenestewl foghwa wr istennek adnaa magaat chak leelkýekben lenne foglalatus. Es az ew zerelmes ffýanak adnaa az zent

Coronat Mýnd az orzaagh gongýawal, mert lattýa vala hogy melto es eeleeagh volna reea, es mýndenek felette zerethneek es týztólneek az ew nagy zenthsee- ges eeleteenek es erkócheenek tekeelletesseegerth : De nem twggýa senký az wr istennek týtkýaat tanachaat : Nem veely vala az zent kýral ew zent ffýawal, mýt akarna teenný az felseeges meennýeý kýral, ew k'ral zolgaýwal, Elól vewee az zent kýralnak akarattýaat wr istennek akarattýa, es zýz zent ýmre kýralt hamar annak elótte ký vewee az výlagbol, mert ollýan zeplótelent es mýndden ýozagos mýwelkódethnek patýkaýaat meltob vala menýorzagban ffel magasztathný, honnem ez halando výlagon kýrallýaa emelný, Inkab ýllety vala az nemes kenchót Cristus- nak tarhazaban helhóztethný honnem kýlemb kylemb ez výlaghy gondoknak mýatta meg feýtethný. De mykoron hallottaak volna az zent kýral ffýanak halalaat mondhatatlan nagy keserűseegh, banath, es syralom tamada mýnd ez egheez orzagban, nagýob- ban kedeegh az ew eedes zýleýnek. Annak okaert lathwan az zent kýral, hogy remeenseegetewl meg foztatot volna, nagy gondban eseeek annak wtanna nagy be- tegseegben kýnek halaal ees leen az wtollýa, mert senkit nem laat ew rokonsaghy kózzól az kýralsagra, ew termeezetý zerent meltonak, es eeleeaghnek lenny : Ez orzághbely neep kedeegh felette faýtalan vala, es haylando mýnden gonossagra. Mýkoron azert lathnaa hogy wr istennek akarattýa el kózelget es naponkeed el fogýatkozýk ereýben, kýldee ýghen hamar egy Buda newó Ispannýaat Egrwth ffýaat, az ew attýanak ewtche ffya wtan, kýnek Vazwl vala neue, kyt azon ýdó- ben ew gonossagaert tarttat vala Nittrýay pýspeknek fogssagaban, mýg magaat meg ýobboýtanaa, hogý hozýaa hýnaak, mýeert hogy eegyeb kózelben valo veere nem leelettetyk vala es neky adnaa az kýralsagot mýgh meg halna. Hogý kesla keralne azzon hallotta volna királnak akarattýaat meg bozzwlaa, es tanachot tarta Budawal, mýkkeppen Vazwlt el vezthetneek, es az kýralsagot az keralne azzon ro- konsaganak zerezhetneek pether kýralnak, Ighen hamar Budanak fýaat kýnek Sebus vala neue az kýral kówetýnek elótte el kýldee es Vazwlnak kýtolataa zemeýt azon temleczbe es fýleýth onnal be entetee kýt mýkoron azonkeppen zent kýralelee- ben výtenek volna lathwan az kegýetlenseegót Annaal ees ýnkaab meg bwswla es halarra nehezódeek Es bel hýwataa az egyhazý feýeldelmeket es kýk akkoron ýelen valanak parazth wrakat, kýk mýnd wr istent feellýebben felneek týztólneek es nagý eedes atýay bezeddel wtolso testamentom zerent keree es ýntee ewket hogý ollýat tenneenek kýrallýaa ký eleegh volna reea. Es hogy az zent kerezt- týen hýtót el ne handaak (igy) kýt ffeel vettenek volna, mýnddenben ýgassaag ze- rent eelneenek Istený, es egýmashoz valo zeretetben alhatatosok lenneenek zent Alazatossagban ýarnanak es kywalt keppen ez zegheen kereztýen orzagot ellen- seegtwl otalmaznaak. Annak wtanna ffeel emelee ew eedes kezeýt zemeýt es zý- weet lelkeet mennýeknek zent orzagara es nagy sýralmas es kenýewrűletes zowal

monda. O meennyeknek kýralne azzonýa Istennek zent Annýa es ez vylaghnak megh eppóýtew nemes azzonýa Dýchóseeges zýz mariate zentsseeges kezeýdben es oltalmad alaa adom es aýanlom anyazent egýhazat, mýnd benne valo feýedelmekkel es lelký neepekkel eegyetembe. Es ez zegheen orzagot mýnd benne valo wrakkal es zeegheennyel bodoggal egyetemben hogy en te leegýeel azzonýok es otalmok es az en leelkómet te zent markodban. Annak wtanna zentsseegót veen hozýoa es megh keneteek: De mýert azon napokban. Anýa zent egýhaz ýllý vala Nagý bodog azzon ýnnepeenek octauaýaat Annak okaert nogý ýo hýtben býzodalomban tellýes leelký nemes ýozagekkal, es meennýeý koronara valo eerdemmel wr istennek es azzonýwnk zýz marianak ký bochataa lelkeet. Es zent angýaloknak seregheeben nagý eedes eenekleesselazerek bodoghsagra výteteek. Azon ýdóben mýkoron Christus zýletetýnek wtanna ýrnanak ezer harmýncz neegý eztendóben. Es leen nagý eremek raýtta az meennýeý zentóknak zent Angýaloknak hogý ollýan nemes eerdemes zent Confessor meent volna az ew zent fýawal. De výzon ellen leen nagý sýrass ohaýtaas ez zegheen orzagbely wý kerezttýeneknek hogy ollýan zent es kegyes attýoktwl meg valtanak volna. Es magyar orzagban mýndden erem výgasaag nagy keseruseegre valtozeek: es myndden reend belýek nemessek nem(tele)nek zegheenyeek kazdagok: hegedwleest sipolast dobolast tan(czot) három ezt(endeig) meg tylt(ák) lenný de mindenek gyasolaak nagy sirassal az ze(nt). kýralnak h -- laa. De az ew keserwseegók veegre eremre teree erekewl erekkee. Mert mýkoron ffeýeer varatt el temeteek volna gyakortaa eeýel vecernýenek ýdeýn az ew zent Coporssoýanaal angýalý zeep eenekleesóket hálnak vala. Es nagý eedes ýllatokat ereznek vala. Mýkoron azert ott azon helyen negýwen ewt eztendeegh nywgodot volna, Canonizalasnaal kýt wr istennek akarattýabol. ký megh akaraa mwtathný az ew hýweýnek erdemes voltokat, wr papanak ký azon ýdóben vala meltonak lattatek magyar orzagbelý nemes zentóket ffele emelný helyekról, es tyztoletesb heere helhóthný, es megh Canonizalný. Azon ýdóben keedeegh býrýa vala az angýalý zent Coronaat dýchóseeges zent lazlo kýral ky mýkoron wr papanak leweleet es atyaý zent Aldomasaat erdemlette vona venný: Egýben hýwaa mynd egýhazý feýedelmeket, mýnd orzagbely wrakat Es harmad napý beýthnek es aýótatus ýmachaghnak wtanna: Azzonýwnk zýz maria egýhazaban gýelolween zenth miseet zolgalanak hallottaknak aloýthwan sokaktwl mýnt ha eegýes býnes embernek teste zerent az zenth kýralnakeesteste porraa leet volna: De býzonýawal mýkeppen mýndenek eelnek az eeló wr istennel nem haggýa el az ew zerelmes zolgaýth meeg holtok wtan ees, ýme azert wr istentwl nagý choda dologh. Mýkoron az Coporssorol az marwan kówet ffeel emelteek volna olý nagy mondhatatlan zeep ýllat zarmazeek ký az koporssobol, nem chak azokra kýk ott ýelennen valanak, de mýnd az egheez varasra wczýan keed aloýthwan, mýnt

ha paradychomba volnanak. Es mynd nagy istený dýcheeretre es halaa adassra ree-
mŵleenek. Lataak annak wtanna az zent tagok zeep verhenyŵs vÿzben nywgoz-
nak mÿnt ha zeep ÿllatw balsamomban fôródneenek Es nagy zeep týzta fatÿolban
es gÿochban kÿ zedeek az zent keenchót es az nagÿobbÿk zent egyhazban vÿ-
week hol mostan týztóltetÿk wr istenben. De mykoron az zent kÿrlnak yoghÿaat
es wÿyaban valo kÿralÿ gÿrŵÿeet akkoron semÿkeppen megh nem leelteek vol-
na sem az koporssoban sem az kÿŵl kÿt wr isten Az ew zerelmes zolgaÿaanak
towabbaa valo dýcheeretyre el enyeztót vala. Annak wtanna chodakeeppen zent
Angÿala mÿat kÿ ÿelentee Elezer egÿ mercurius newó Jambor fraternek ky secu-
laris pap voltaban feyeer varÿ zent egyhazban Custossagot vÿselt vala Es ew
atala mÿnd eegheez magÿar orzagbelÿ hÿwöknek nÿlwan ada lennÿ, es anÿa zent
egyhaaz azon napoth zenth ÿnneppel illÿ es týztóly, nagy sok choda teetelnek oka-
erth: Mert wgy olvastatyk ez zenth kÿralrol, hogy nagy sok dýcheeretes dolgokat
tett vala ew kÿralÿ kezeewel: thwdnÿa ÿllyk, zegheenÿeknek eeltetese, foglyok-
nak es nÿomorwltaknak meg zabadoÿtasa, mezeytelenóketh rwhazwan zarandeko-
kat bel fogadwan, Arwakat ózwegyóket meg segheeÿthween Cristusnak veegh
vachoraÿaat ennen ket kezeÿwel zerzÿ vala megh ew eedes megh valtoÿanak ta-
nwsaga zerent es annak wtanna, mÿndennek alamÿsnaat oztogatwan, nem hamÿs-
san keresótból de twlaydon ÿgaz ÿozagabol. Ennen maganak naponkeed valo ee-
leteet es zÿkseegheet megh zaggattÿa vala, hogy valá myt zegheenÿeknek es egy-
hazaknak awagÿ egyhaazbelÿ zolgaloknak beewebben adakozhatneek mÿnd ez
eellÿen zentsseeges dolgokbol ysmerhettyek hogy wr isten az ew zent ÿogÿaat
kÿwalt keeppen ffeel magasztalnÿ akaraa ez wÿlagon kÿkból mÿnemew nagy es
feelseeges eerdeme es dÿchóseeges koronaÿa leegyen az erek bodogssaghnak,
weegheere senkÿ nem mehet, hanem hÿtewnkkel býrhattÿok megh. Meely eedes
veeghetetlen es halhatatlan erwendetes dÿchóseegót, es ezen vylagon beekesee-
ges eeletót engheggÿen mÿnekewnÿ my eedes zent kÿralwnknak eerdemeenek
mÿatta Atÿa fyw, zent leeleek eegÿ mÿndenhato wr isten erekkewl erekkee Amen.

I. ISTVÁN (SZENT)

magyar király' érmei, 1000—1038-ig.

Sz. István mindig tele erszényt vitt magával, valahányszor a szegények' látogatására ment. A bécsi képes krónikában mondatik róla: „Bursam auream in lumbis gestabat, refertam denariis puri argenti.“¹⁾ E szín-ezüst' denáraival vagy érmecseivel veszi kezdetét a magyar Numismatica, vagy éremtan. Az ide kapcsolt réznyomatban látható példányokat néhai W e s z e r l e József²⁾ vésette rézre.

E szent király' szín-ezüst érmeinek csak egy neme ismeretes, mellynek előlapján: † STEPHANVS REX körirat olvasható, szemcsés karima és hasonló kör között; közepett egyenkaru vonalkereszt látható, sarkaiban négy háromszög. Mind a Stephanus név, mind a Rex szó után néha gömböcs jő elé, néha hiányzik. Hátlapján: † REGIA CIVITAS áll, sima karima és hasonló kör között; közepett egyenkaru vonalkereszt szemlélhető, sarkaiban négy háromszög. E hátlati körirat' végén néha keresztke tűnik föl, néha hiányzik.

Sz. Istvánnak ez egynemű szín-ezüst érmei sokféle változatban fordulnak elé; a réznyomatnak:

1. Példánya a főnebbi leíráshoz mindenben hasonló; de a Stephanus név, és Rex szó után gömböcs látható.
2. A Stephanus név, és Rex szó után a gömböcs hiányzik.
3. A Stephanus névben az S és E betük meg vannak fordítva.
4. A Stephanus névben az első S meg van fordítva, az utolsó fekszik, melly után a gömböcs hiányzik.
5. A körirat előtti keresztke' csúcsait gömböcsök ékesítik, és az első S meg van fordítva.
6. A Stephanus névnek első és utolsó S betüje fekszik; hátlapján a C betü meg van fordítva, s a körirat' végén nincsen keresztke.
7. A háromszögek mind a két lapján szív-alakuak.
8. Hátlapján az első három betü' helyét vonalkák foglalják el.
9. Az előlati keresztnek harmadik sarkában háromszög helyett n betühez hasonló jegy tűnik elé.

1) Chron. Part. II. cap. XXXI.

2) Történettanió a pesti egyetemnél. †. 1838. jul. 29.

10. Hátlapja ismételt veretése miatt el van ferditve; itt Civitas helyett CIVISTVS olvasható, kettős kereszt, és hat háromszög látható.

11. Hátlapján CIVITS áll megfordított C betűvel.

12. Előlapján az első S fekszik; hátlapján Regia helyett REGA olvasható s Civitas után a keresztke hiányzik.

13. Előlapján az első S meg van fordítva; hátlapján Regia helyett REGA s a körirat' végén keresztke látható.

14. Hátlapján Regia helyett REGIA olvasható.

15. A körirat előtti keresztke s X betű' csúcsait gömböcsök ékesítik.

16. Előlapján mind a két S meg van fordítva, visszás hátlapi körirattal.

17. Előlapján mind a két S meg van fordítva, visszás hátlapi körirattal.

18. A körirat előtti keresztke s X betű' csúcsait gömböcsök ékesítik, visszás hátlapi körirattal.

19. Előlapján mind a két S fekszik, a gömböcs mind a Stephanus név, mind a Rex név után hiányzik, visszás hátlapi körirattal.

20. Előlapján mind a két S fekszik, a Stephanus név és Rex szó után gömböcs látható, visszás hátlapi körirattal.

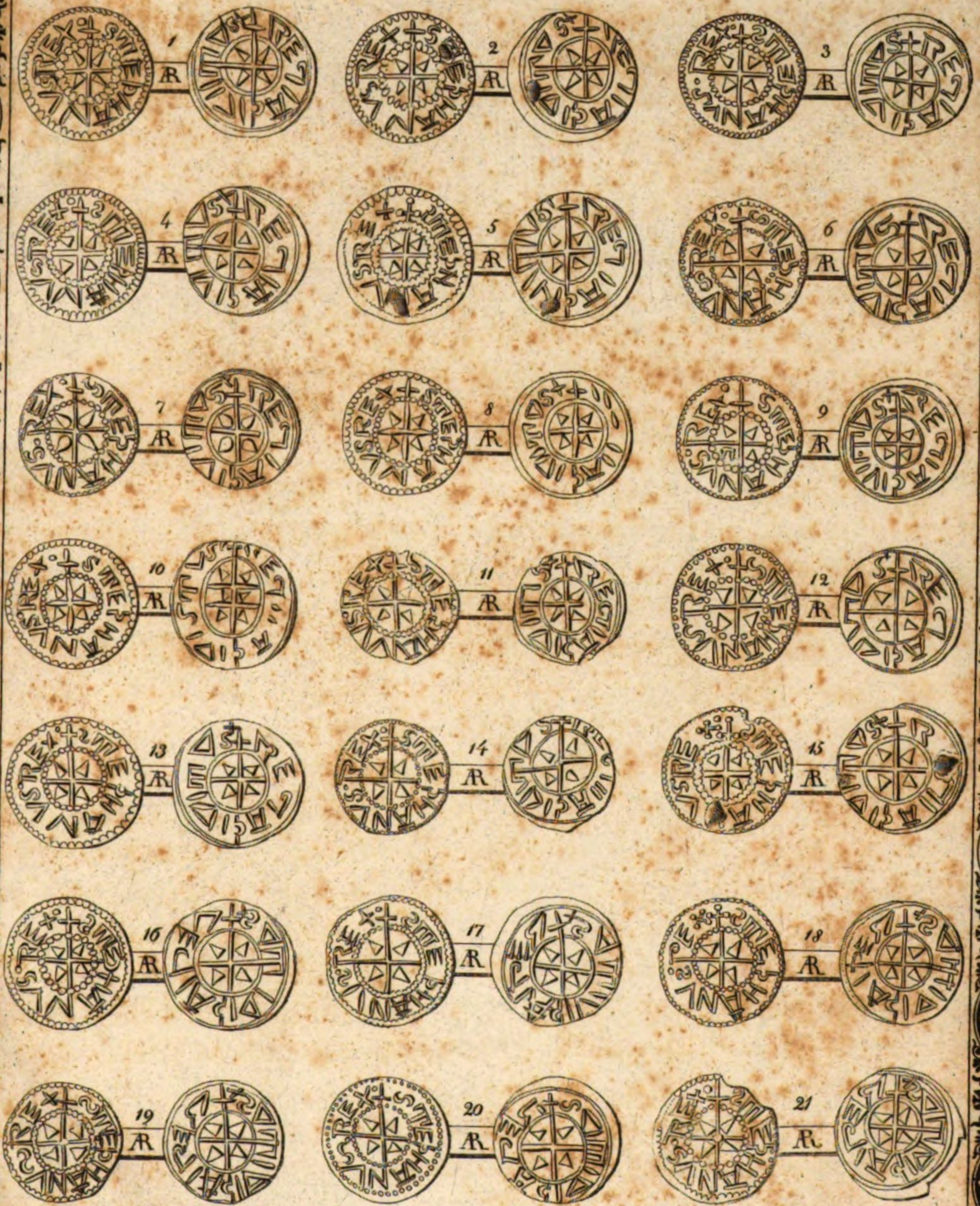
21. Előlapján az első S meg van fordítva, visszás hátlapi körirattal. A nagyobb háromszögek és a Stephanus név után látható gömböcs' helyzete mutatja, hogy ez a 16. sz. alatti példánytól különböző stb.

Azok, kik a REGIA CIVITAS hátlapi köriratból azon várost akarják erővel meghatározni, melyben sz. István' érmei verettek, abban nem tudnak megegyezni: Székes-Fehérvárra alkalmazható-e inkább e körirat, vagy Esztergam városra? Nem is könnyű megmondani: melyik helyesebb e vélemény közül? A mi arra látszik mutatni, hogy mind a két vélemény helyes.

Azt nem tagadhatni, hogy valamint más, azonkoru keresztény fejedelmek, úgy sz. István magyar király is a franczia Capitularékat utánozta törvényeiben, és használta szabályokul intézkedéseiben. E Capitularékat előbb Baluz, utóbb Pertz adták ki; melyekben Nagy-Károly' 805-dik évi rendelete ez: „Volumus, ut nullo alio loco moneta sit, nisi in Palatio nostro.“ Minthogy a moneta szó a középkorban annyit is jelentett, mint domus monetaria: az is könnyen fölfogható, hogy sz. István' érmei annak királyi palotájában verettek, mely épen nem volt egy városra szorítva.

Nagy-Károlynak főnebb idézett rendeletét, a német birodalomra alkalmazólag, bővebben magyarázza Leitzmann: „Numismatische Zeitung. Weissensee (in Thüringen), 1842. 4. Nr. 1.

STEPHANUS I. SANCTI.

40/K192

138.)

57

Hartvik

Szent István első magyar király' életirata Hartvik, regensburgi püspök szerint A Magyar Nemzeti Museumban őrzött frankfurti codexből átírta és ford. Érdy János. Kiad. a Szent-István-Társulat. [Stephan I., König v. Ungarn]

Pesten 1854

4 Austr. 237 e

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10000618-8